

VI. 2.

EX BIBLIOTH.
NATIONIS HUNGAR.

VITEBERG.

A 27

SIGNAT. 1515CCCXIII.

8. 9.

1. / Des. Crasimus Aterod: de copia
uerborum et rerum Basil. 1534.

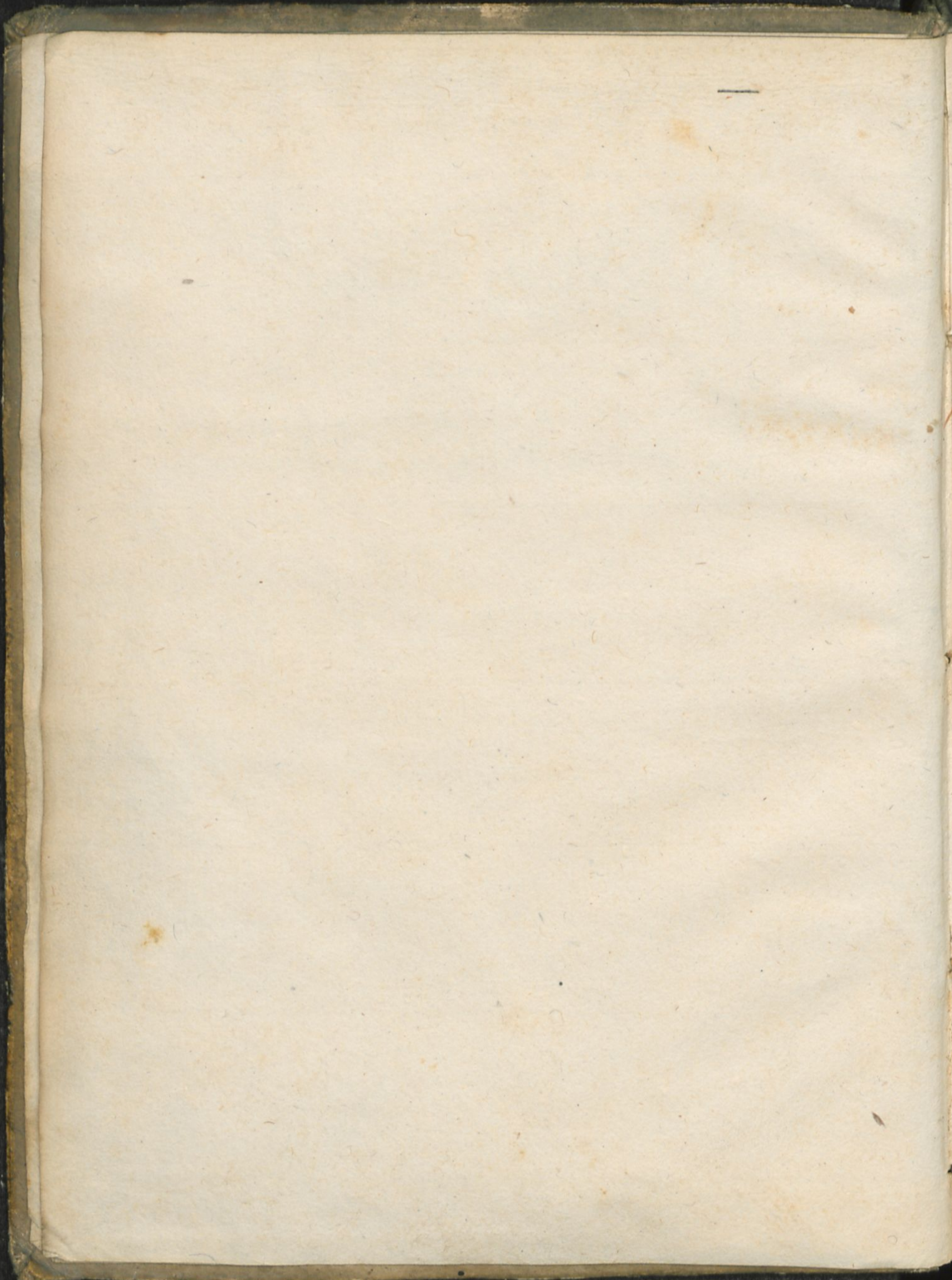
2. / Joh Sturmius de amissa rati-
one diuini. Arg. 1538.

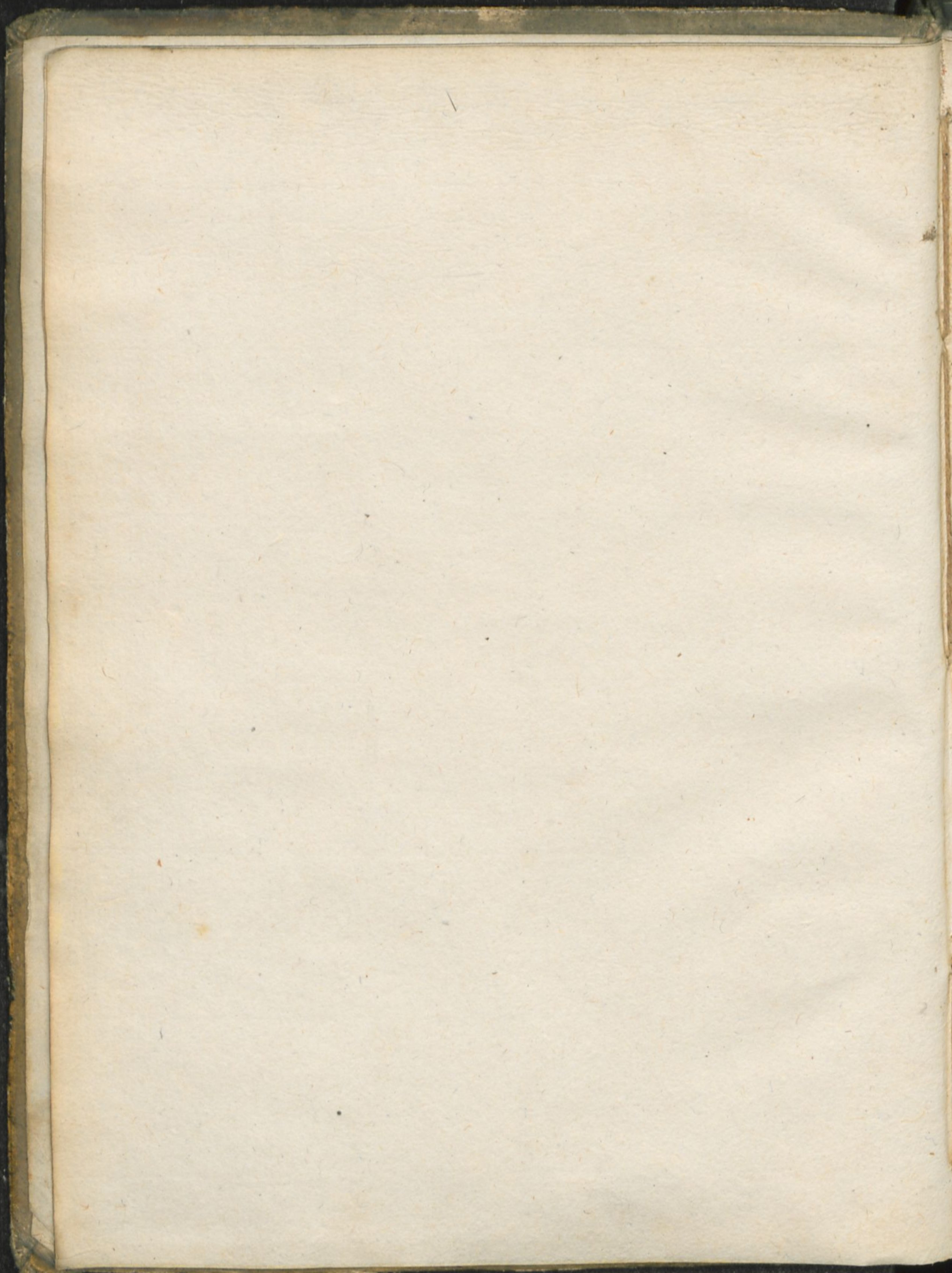
3. / Joh Sturmius de literarum ludis
recte aperiendis. Argenti. 1538.

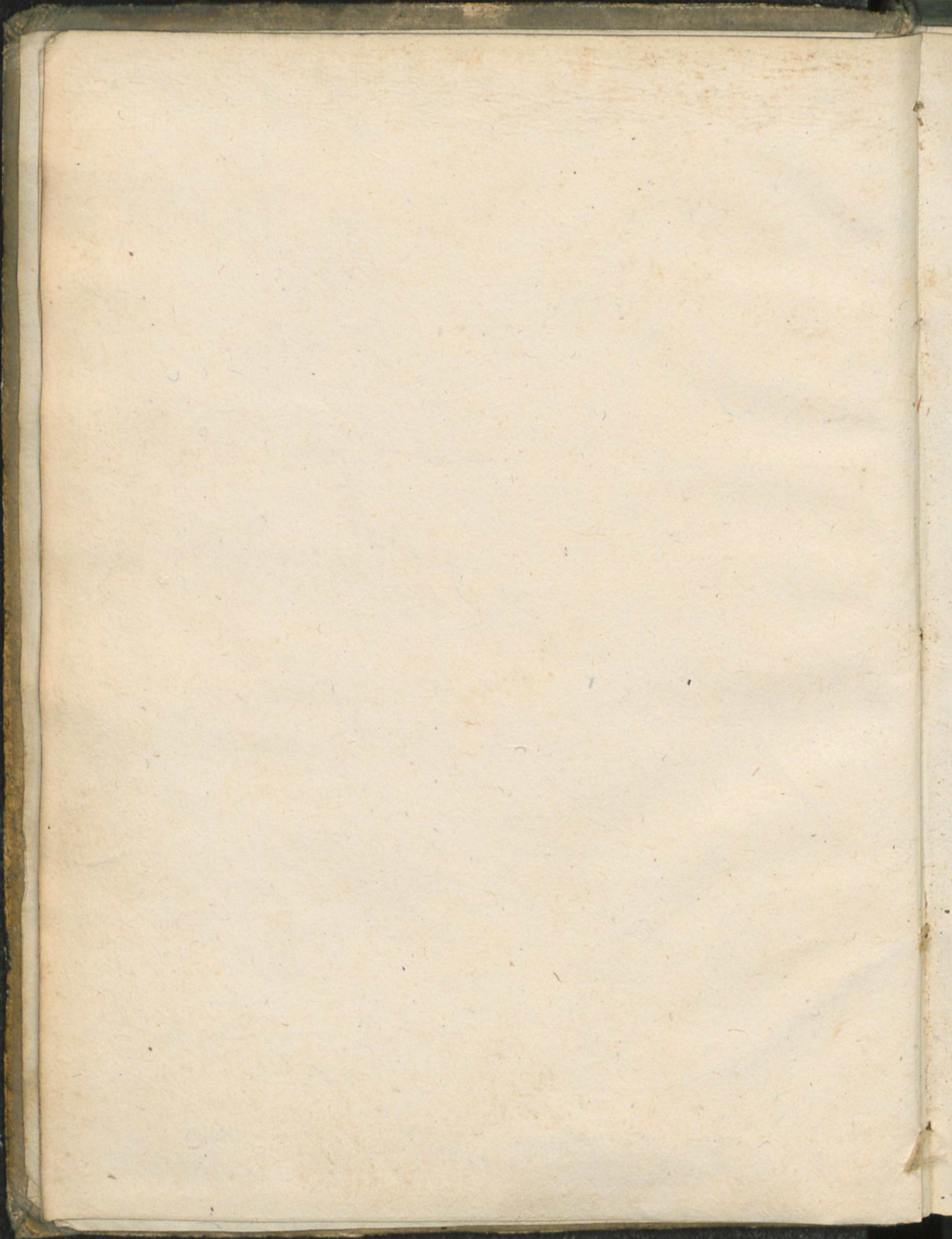
4. / Ciceronis Orator ad M Brutum,
cum comra. Victoris Pisani. Lugd. 1536.

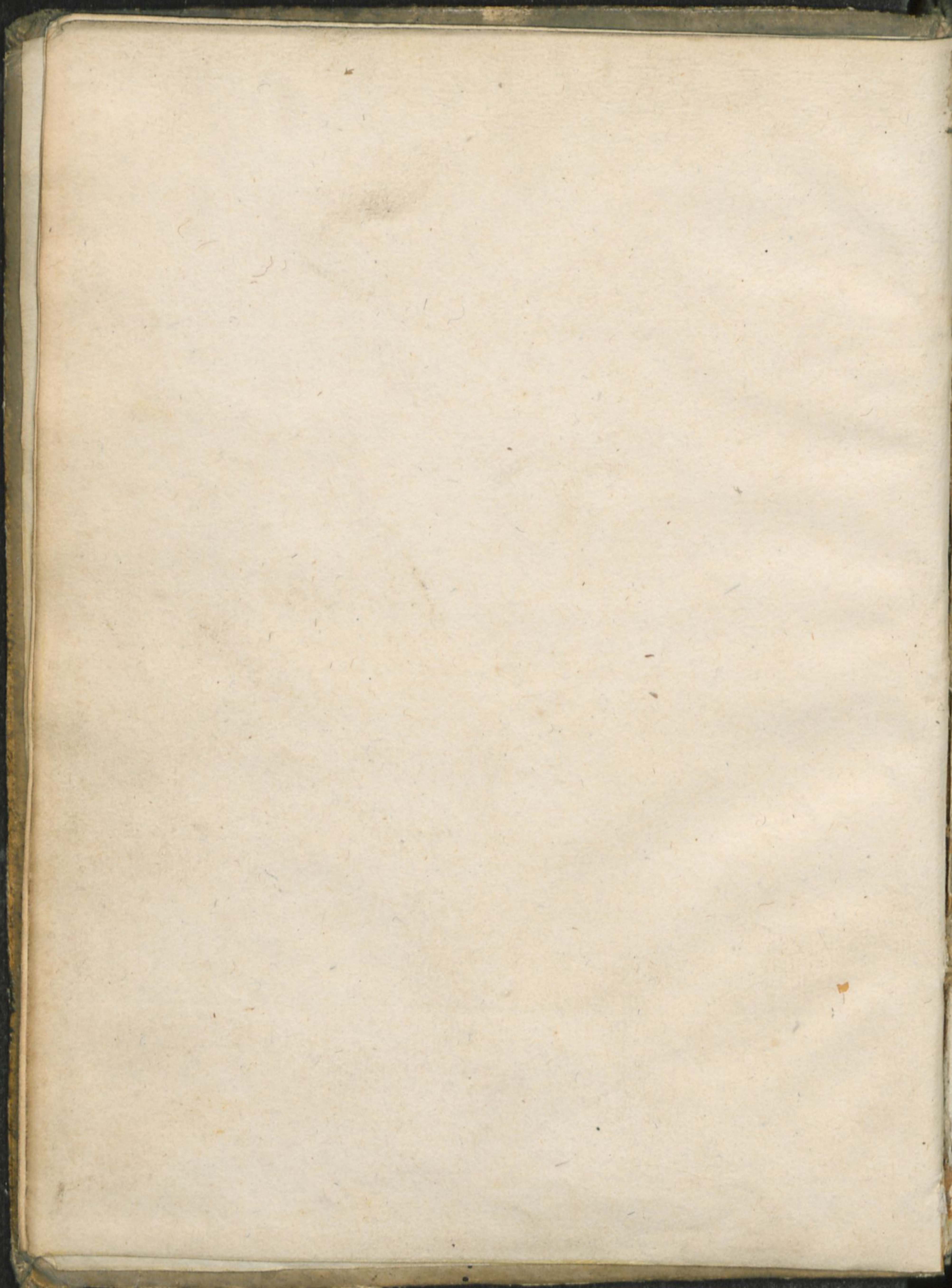
[Faint, illegible handwriting in a historical script, possibly Latin or German, visible through the paper.]

DE LITERA
RVM
LVDIS RECTE APE
RIENDIS.
LIBER.

Ioannis Sturmiij.

Argentorati apud Vuendelinum Rihelium
Anno M. D. XXXVIII.

DE JURE
RVM
IUDIS RECTE APT
RIBNDIS
LIBER

Summa

Summa

Argentorati apud Vindelorum R. R. R.
Anno M. D. C. C. C. C. C.

IOANNIS STURMII MII AD

Prudentissimos viros, ornatissimos homines, optimos ciues,
Iacobum Sturmium, Nicolaum Cnipsium, Iacobum
Meierum, de literarum ludis recte aperiendis liber.

De Literarum utilitate.

AD nonas Martij, cum audiretur, factum esse Senatus cons. quo uobis emendatio puerilis disciplinae, & institutio ludi noui mandata esset, incredibilis laetitia data est uiris bonis. Ac quoniam uos huius instituti autores estis, propere omnes ad uos pertinent & gratulationes & laudes. Etenim uos eam rem ad Senatuum detulistis, uobis Senatus eadem de re quod uideretur statuendi potestatem fecit, uos constituistis, a uobis suscepta res est, a uobis instituta & confirmata, uos fundamenta iecistis salutaris decreti, & sanctissimae disciplinae. Multa enim homines a natura communia uicia habent; magna nobiscum barbaries nascitur, quidam etiam mendosi mores & aetatum & nationum & studiorum proprii sunt, suasque quiscumque peculiari natura fingitur; denique nostris temporibus imprudentes in deterrimam consuetudinem ipsis moribus delapsi sumus, quibus malis nisi remedia inueniantur, quid poterit esse in ulla rep. aut syncerum, aut diuturnum. Quamobrem mihi quidem necessarium certe uidetur in ciuitatibus ueteres discipli-

Vitiositas naturae
et humanae

A 2 nas

DE LITERARVM LVDIS

nas restitui, quæ quod aut in more, aut natura, aut consuetudine, aut ætate, aut opinione, aut ingenio, uiciosum est, tributim deleant: Resp. enim recte constitutæ ut distinctos artifices, ita diuisas quoq; disciplinas habere debent: & manent adhuc in plerisque uetusti moris exempla, quæ tametsi deprauata sint, tamen indicant, quid illi egerint, qui ante nos remp. recte curarunt. Sed cum honestæ actiones ad omnes spectent, nemóq; sit quem non secundum naturam atq; uirtutem uiuere deceat: nullum tamen est hominum genus, quod disciplinam sanctiorem ac seueriorẽ instituere, & retinere debeat q̄ literatorum. Nihil enim est in natura rerum, quod ita mores erudiat, ut literarum studia, nihil tam in omnes partes suas utilitates habet, quàm humanitas atq; doctrina. Cum singulis enim priuatim propè semper ciuibus utile fuit habuisse liberos in artium liberalissimarum disciplina uersatos, tum publice fuit, omnibus ad rerum conseruationem necessarium, exiitisse nonnullos, qui in periculis & discriminibus non solum utiliter, uerum etiam sapienter illis quibus fuit opus consulerent. Ac si quæ fuerunt unq; tempora, quibus resp. propter bonorum & sapientum raritatem, & malorum atq; imperitorum multitudinem, ac uarietatem conflata, plurima maximaq; pericula uiderunt, nostra certe talia sunt, quibus stulticiæ, & cupiditatis plura, quàm prudentiæ, atq; sanctimonix uestigia extent: At non tranquillismodò temporibus, uerum afflictis etiam rebus antiquissimæ potentissimæq; gentes, quod nos minime facimus, sapientiæ locum esse uoluerunt. Et ante tempestates, oñq; perturbationem literarum ac sapientiæ studia coli debent, & in ipsis fluctibus, non abijci aut opprimi, ut & ante pericula, prouidere mala possimus, & in ipsis difficultatibus si sint diurnæ, consilio non destituam

Literariorũ
disciplina
seuerior
esse debet

Latissime patens bonarũ
literarũ utilitas.

RECTE APERIENDIS.

3.

destituamur. Sed fit saepe numero, ut ne illa quidem vitemus, quae prouidentur, quod cum dedecore ac periculo sint coniuncta: ex quo genere hominum Medea illa est.

Video meliora probocq;

Deteriora sequor, Non multum igitur cognitio & scientia ciuitatibus adfert, nisi eodem exercitatio & uirtutis disciplina accedat, qua eadem quae didicimus, agere consueamus. Ibi enim demum uera sapientia est, ubi neque in oratione inconstantia, neque in opinione error, neque in actionibus dedecus ullum aut aliqua macula apparet. Ac tamen si non solum doceri uirtus, uerum etiam exerceri uelit, tamen utiles semper hominum societati extiterunt, doctores bonarum rerum, multaque cognoscenda, priusquam uidere possimus quid agendum sit & quid deceat. Non secundum uirtutem uiuet qui ignorabit, quid commune sit omnium, quid multorum, quid proprium, quid laudabile sit in natura, quid in consuetudine honestum. Quae enim ignorantur, & quae uicia concipimus imprudentes, ea uitare non possumus: indicata uero & reprehensa, etiam si plurima sint, tamen detrahuntur disciplina. Sed cum tria sint, eaque magna quae prudentiam cum sapientia pariant, natura, & rerum usus & doctrina: duorumque illa prope omnibus hominibus sint communia, tamen eiusmodi sunt, ut nisi tertium illud hoc est doctrina & disciplina coniungatur, neque excoli alterum, neque alterum ad res possit adhiberi. Ingenium enim uim Deus unam cum uita nobis tribuit, neque usus in homine nullus esse potest, cui uita longior data sit, & aliqua sit praeditus industria, at utrumque praestantius sit, si adhibeatur literarum magister, cui cum naturam bonam Deus largitus est, utilis semper & saepe salutaris ciuibus extitit. Cum uero deprauatis

A 3 ingenijs

Sape mala pro:
uisa non vitantur.

Sapientia.

Cognitio praecedit
actionem.

Tria comparanda
sapientiae instrumeta.

Natura.
Usus
Doctrina.

DE LITERARVM LVDIS

Doctrina li;
terarum &
ad nocendum &
ad iuuandum po-
tens.

ingenijs, literarum elegantia non recte adhibita est, ibi mala frequenter, neque raro perniciofa exempla prodi solent. Nihil enim doctrina uehementius est: & ad iuuandum & ad nocendum summas uires habet. Multi prudentes regum & tyrannorum minas contempserunt, sine molestijs: qui poetarum odia, & oratorum clamores non potuerunt sustinere. Quamobrem non artificiose solum, sed salubriter etiam artes & disciplinae tradendae sunt, quorum utrumque nostris temporibus est uiciatum. Nam permulti neque modum neque ordinem in docendo talem sequuntur, qualem res ipsa requirit, & morum non paucis in locis eiusmodi habetur ratio, ut uicia uel non prouideantur, uel excusentur, propter inueteratam consuetudinem. Recte igitur Senatus noster qui huic disciplinae praefectos uos esse uoluit, uosque comparauit qui uultis, qui studetis, qui potestis quod optimum est libero populo consulere. Et quoniam a uobis pars quaedam mihi huius consultationis mandata est, statui meum consilium & cogitationem hac scriptione explicare, atque etiam aperire quod genus ludorum, optimum, & quae docendi ratio, mihi expeditissima esse uideatur.

Quis studiorum finis:
De Magistratu, de literarum magistris.

Doctrina cum
religione conueni-
enda.

Optimum igitur ludi genus est, in quo & doctrinae & morum ratio diligens habetur. Nam tametsi studiorum nostrorum finis sit rerum cognitio, tamen si a doctrina & literis uita diffideat, quid ut ante dictum est, utilitatis habet elegans ac liberalis institutio: Pietas igitur atque religio in scholis proposita sit, & ad eam iuuenilis animus cultura literarum erudiatur.

erudiatur. Sed rerum cognitio absq[ue] sermonis elegantia bar-
 bara & foeda esse solet, & simul cum orationis deprauatione
 irreperere in homines morosam quandam uidemus sapientiae
 persuasionem, quare uidendum est, ut prima liberorum aetate
 la mature ad linguae informationem dedatur. Ad loquen-
 dum enim homines quam ad cogitandum iudicandumq[ue]
 promptiorem naturam habent; & quod unicuiq[ue] aptum est,
 ab eo principium in erudiendo debemus ducere. Sed ut lo-
 qui ita etiam recte facere pueri facillime assuescunt. Nulla
 enim adhuc tum uitiorum habitudo firma coaluit, ipsaq[ue]
 principio uitia depelli facilius non admissa, quam tandem ad-
 missa deponi possunt. Itaq[ue] coniuncta sit linguae primis an-
 nis uitaq[ue] moderatio, ut quae post comparanda sunt facilius asse-
 quantur, excellentem doctrinam, & religionem; quarum al-
 tera homini necessaria est, altera huic ipsi quae est necessaria,
 iusta debitaq[ue] affingit ornamenta. Verum quod in pueriles
 animos insitum uolumus id etiam in horum magistris oportet
 illuminatum esse, ut doctrina; & pietati ceteris hominibus
 antecellant. Nemo enim imperitum libenter sequitur, & maior fi-
 des uiro bono quam malo a plerisque habetur. Ac tamen si pri-
 ma spes reposita sit in uirtutis atq[ue] ingenij indole, qua pue-
 ros praeditos esse oportet, altera in magistris, tamen nisi magi-
 stratus ac parentum studia coniungantur, saepe numero dili-
 gentia praceptorum remittitur, & extinguitur in adolescen-
 tum animis industriae oblectatio. Quare ad Reip. foelicitate[m]
 pertinet, magistratum erga eos qui erudiendae iuuentu-
 tis praeficiuntur liberalitate[m] exercere: & priuatim domesticis
 rationibus utile est, patrem uelle quam optimos esse liberos
 suos, eaq[ue] in re literarum doctoribus adesse. Sed in his delegen-
 dis

Linguae infor-
 matio.

Sermonis ratio.

Doctrina.

Religio.

Magistri li-
 terarum.

Magistratus et
 parentes.

DE LITERARVM LVDIS

*Tria in magis
tris spectanda.*

*// Nam tamen
aly.*

*Liberalitas Ma-
gistratus erga
litteratos.*

dis tria sunt spectanda, studium erga res humanas, uirtus atque doctrina. In multis enim praecleara quaedam doctrinae signa apparent, tamen ita sunt uiciosi moribus, ut exemplo esse non debeant, neque pauci sunt ex bonis, qui priuatum domesticumque ocium, publicis occupationibus praeferrant: quod magis uidentum est, ne doctorum diligentia, pecunia magis excitetur quam aestimetur consideratione ingenij, & animaduersione uitae ante actae. Raro enim in illis constantia & perfecta uoluntas est, quos pecuniae studium prouocat, qui uero ultro incitantur, & dedecus fugiunt, his maior fides est habenda. Quocirca literarum doctores, non solum doctrinam habeant, uerum etiam uirtute praediti sint, & cupidissimi sint patriae, & communis bonorum officij. Cum enim tria sint quae animos hominum ac res praeclearas excitare solent, amor honesti, & laudis auuiditas, & pecuniae studium; tamen si delectus uiri prudentes non solum dissimilibus in rebus, uerum etiam ad illa quae eiusdem propere naturae sunt, adhibent, est etiam in hoc loco cura suscipienda ut cum eorum facultas datur, qui optime possint, praeferramus semper eos, qui cum efficiendi facultate coniunctam uoluntatem studiumque habent. Etenim laudis cupiditas etsi saepe laudata est, tamen plurimis in locis cum uicio in quo sunt ambitiosi coniungitur, & auaricia inexhaustaque diligentia in comparandis opibus non potest a bonis non uituperari, at excitatio animi qua sponte homines, ad uirtutem inflammantur, summorum semper uirorum retinuit comprobationem. Sed nemo bonus, qui non in ceteris quoque uirtutis signa dari gaudeat, & saepe in multis iniquorum ingratitude minuit industriam. Liberalitatem excellentia ingenia, & exercere uolunt, & experiri. Neque quisquam est omnium, qui perpetuo

perpetuo inuitis atq; ingratis prodesse possit. Graui dolore uirtus afficitur cum se à uicio superari uidet, & quanq; dilatari concupiscit, tamen etiam tū cum contracta est, habet quo se consoletur. Qui uult, qui cupit, eidem uirtus adest semper, qui uero recusat, qui contemnit, is non deseritur à quo debet conferuari, sed per quod incolumis esse possit, aut refugit aut non amplectitur. Itaq; non solum beneuolentia habenda studiosis est, uerum etiam muneribus et quasi stipendijs afficiendi & salutaribus decretis sunt ornandi, quæ egregie uoluntatis solent significationē habere. Electionem igitur & liberalitatem in magistratu requirimus. Liberalitas eō extendi debet, & ut ne quid rerum necessariarū desit magistris, & ut quam plurimi non solum doctores literarum, sed etiam parentes & adolescentes excitentur. Quæ enim honorantur, ea celebrari solent, quæ uero contempta aut neglecta iacent, hæc etiam si optima sint, tamen raros excultores habent. Deligendi uero sunt ut dictū est, qui & doctrinā tantā habent ut possint, & ea natura diuinitus ipsis data est, ut cupiant publicas commoditates amplificare.

Quis modus sit & numerus stipendiorum, & unde illa petenda.

Est etiam certus numerus, & definita ratio, in dandis numerandisque stipendijs tenenda, Primo necessaria decernenda sunt, deinde ueniendum ad ea quæ in amplitudinem & dignitatem conferuntur. Necessaria uoco grammaticorum, neq; ullus locus esse debet, præsertim in Christianorum conuentibus, ubi no sit, qui elementa latini græciq; sermonis tradat. Sed quæ ciuitates plus possunt, illæ etiam com-

B parent,

DE LITERARVM LVDIS

parent, qui differendi dicendiq; artes doceant. Magnarum uero dignitas postulat, ut maiorum artium professores constituant, atq; illis qui minus possunt theologos & medicos, & iurisperitos suppeditent. Modus autem in tribuendo ita definitur potest, ut liberalitatis ratio non uioletur: ut ne quod alteri deest, in eo alter abundet & effluat. Est enim in hoc magnū signum Reip. non recte constitutæ. deinde qui necessarijs deficiuntur, atq; illis carent, sine quibus iustum in literis ocium non conceditur, sæpe coacti egestate ab officio discedunt, multa remisse aliqua etiam auare, neq; indecore nulla & non conuenienter committunt. Numerus uero eiusmodi constituitur: ut primo ad ciuitatis opes, & ad utilitates studiorum referatur: post etiam ad honestatem dignitatēq; ratio reuocetur. Florere itaq; eam Remp. literarum doctrina putabo, in qua, quiq; necessarij sunt, & qui possunt ornamenta ciuibus adferre, non desunt, & in qua nemo decedit, nemo etiam intermissionem facit, qui uel successorem uel adiutorem pro se non relinquat. Quæ enim possunt ciuitates statim de principio duos in utrōq; genere comparent, qui doctrina excellent, & quoad possunt, efficiant, ut suis opibus perfectæ, & ipsæ suis uiribus contentæ esse uideantur, nihil etiam aliunde comparent, quod domi possunt inuenire. Satis ad hanc rem quam proposuimus facultatū esset, si sacræ opes recte dispensentur, atq; utinam ceteræ ciuitates nostræ Reip. exemplum sequantur, ut si omnia quæ fieri debeant, efficere non possint, tamen tantum, quantum possunt, quantulumcunq; sit, uelint elaborare. Tria sunt quæ in omni re ardua & magna sunt necessaria, unum ut uelint, alterum ut quod uolunt possint, tertium ut quod possunt, postq; susceptum opus est efficiant. Sed medium

Voluntas
 facultas
 Constantia.

Tria in omni re ardua
 necessaria.

medium illud paucarum magnarumque ciuitatum est, illa uero altera ubi non sunt, ibi reprehensioni atque uituperationi est locus. Studendum enim et prudenter conandum est, quodcumque utilissimum ciuibus esse statuis. Opes ecclesiae maiores nostri, ad officium cultumque Deo & Christo summa cum reuerentia & deuotione uitae tribuendum compararunt. Expletur autem id officium in egestate earum rerum, quibus corpus animusque carere non potest, doctrina & beneficentia. Horrenda tempora sunt cum in eos bona Christi conferuntur, qui neque bonitatem exercere uolunt, neque docere possunt, & inepti sunt ad munera in Christianorum conuentibus suscipienda: denique ut ne quid dicam quod grauius sit, qui ad dehonestandam, quam ornandam religionem, aptius ingenium habent. Sed haec de malis dico, quorum nostris temporibus nimis magnus numerus est, utinam boni communibus studiis excitentur ad eos depellendos, qui honestissimo omnium mortalium ordini maculas infames inurunt. Illud satis sit, si iam bonis constet ecclesiae facultates, primum doctrinae & egestati, deinde literis, quibus doctrina plurimum iuuatur, & nostro tempore necessariae sunt, esse comparatas: quam rationem si tueamur, poterit aliquando uetustus mos, et maiorum nostrorum disciplina recuperari. Sed haec haec hactenus de Magistratus officio, & magistrorum mercede.

Parentum officia:

Parentum etiam domestica cura, ad magistrorum consilia debet esse aggregata. Valde enim puerilem educationem turbat, cum inter hos offensiones extant. Ferre igitur pa
 B 2 ter

Opes ecclesiae
 aethicae

DE LITERARVM LVDIS

*Proemia, & poena
in scholis consti-
tuenda.*

*Plagosi Ma-
gistris à scho-
lis remouendj.*

*Liberum ani-
mum literæ re-
quirunt.*

ter debet, ut laudari, excitari, amari, sic etiam moneri, repre-
hendi, castigari liberos suos. Sic in scholis literarum, ut in ma-
gno populo leges constituentur, & ita in puerili turba ad lau-
dem præmia, & ad uituperationem castigatio proponatur,
quemadmodum in ciuium conuentibus à magnis solet fieri
legumlatoribus. Sed iniquus estimator & iudex sepe est am-
or, neq; quicquam, nisi à se corrigi patitur, & frequenter ta-
met si aliud dicat, tamen odit seueriorem animaduersionem.
Illiberale est puniri, & castigari uerberibus: at quoniam ma-
xima pars uiciosam naturam habet, cum necessarium est, &
propter condiscipulos, dissimulari nō potest, & cum utile est
puero, officium sibi parens præstari putet, si ad animum emē-
dandū, corpori dolor qui aīo quam tangēdi sensui grauior sit
adferat. Crudelitas & cupiditas in eo qui instituit & docet,
semper uituperari debet, & amouēdi à literarijs ludis sunt, qui
cunq; ex uerberatiōe uoluptatē capiūt: sed indulgētia multas
magnasq; incōmoditates secū adfert. Illi igitur ab ingeniorū
educatione repellendi sunt, qui neq; in puniendo, neq; in ig-
noscedo modum retinere possunt, neq; illorum liberis, in stu-
diosorum coetu uersari licitum est, qui communibus legibus
nolunt obtemperare. Coniūctę esse debent patris magistrisq;
uoluntates, neq; recte in scholis obtemperatur, cum horum
à puero animaduertuntur offensiones. Domesticae etiam oc-
cupationes, & impeditioes curarum, literarum studia, et que
in scholis præcipiuntur, neq; impediunt neq; perturbent. Li-
berum requirunt literæ, cum recte est excitatus, animum: cui
impedimento sunt labores: qui tametsi corpori salubres sunt,
mentem tamen ita afficiunt, ut ad rerum considerationem ex-
istat ineptior. Sunt autem omnino quatuor quæ patri elabo-
randa

*Neq; plagosi, neq; indulgentes
debent esse Magistri.*

RECTE APERIENDIS.

randanda sunt pro magistro cum domi est adolescens. Vnum ut amorem erga literas excitet, & augeat industriam, alterum ut agnoscat filius à quo salutaria praecepta ad informandum erudiendumque animum percepturus est, huic observantiam praestandam esse: tertium ut ne pueri diligentia domesticis laboribus distrahatur, postremum ut in sermone & corporis cultu, atque in uictu nihil committatur, quod aut studia dehoneftet, aut euertat ingenij acumen, aut quoquo modo moribus officiat. Denique id agere uterque parens debet, ut quae in scholis proponuntur, quaeque ipsi tradere, aut ignorantia, aut uoluntate, aut occupatione impediti, non possunt, eadem tamen uelle & optare uideantur. Erudiet enim indoctus parens hoc modo puerum ad disciplinam.

De puerorum delectu & officio.

Sed diligenter principio pueri naturam & domi à parentibus, & in coetu publico ab eo, cui in disciplinam traditus est, considerari oportet. Neque enim solum qui tardo ingenio nascuntur, à disciplinis sunt amouendi, sed multi etiam natura sunt non mala praediti, qui tamen ad literas sunt inepti. Quidam etiam naturam eximiam & illustrem habent: tamen aut ad rem militarem, aut ad Reip. curationem idonei magis sunt, quam ad artes atque disciplinas. Sed ut optimi medici est iudicare posse, qui cum magna spe liberorum recte matrimonium coire possint: ita etiam industrii doctoris atque magistri est, uidere ad quam quisque artem accomodatam naturam habeat. Sed diligentis est considerare, periti cognoscere, boni & ueri parentes commonere. Elaborare enim debet non

B 2 ut

1 Amor Studiorum

2 observantia erga

3 proceptorem

4 Otium à laboribus

5 Honestas morum

DE LITERARVM LVDIS

*Delectus puerorum
rimum habendus.*

Animi virtutes.

*Ingeniorum
mira Varietas.*

Voluntas.

ut quàm plurimos, sed quàm optimos habeat. Vt igitur excellens & singularis institutio atq; disciplina suscipiatur ingeniorum, ut militum delectus est habendus, neq; quisq; conscribendus, per quem te nihil effecturum speres. Corporis quidē commoditas spectanda est, sed non ita ut mentis præstantiæ præponatur. Magna enim res est, ac ualde optanda corporis, & species, & sanitas, & conformatio, sed animo nihil præclarior. Semper igitur de animo iudicium fieri debet, qui si corporis quoq; elegantia atq; figura commendetur, munitam magis ad labores & autoritatem uiam habet. A nimi uirtutes sunt ardor in suscipiendo, studium in uestigando, acumen in percipiendo, industria in perficiendo, & in conseruando memoria. Vbi enim hæc sunt, ibi etiam mentis est integritas, de qua est apud Platonem, quæ ueritatem amat, & odit, quod est contrarium. Optabile est omnia hæc simul, & æqualia esse in omnibus, uerum id in hominum naturis positum non est. quæ uariæ sunt & multiplices. Itaq; etiam illa ingenia à ludo & puericiæ disciplina reiicienda non sunt, in quibus hæc inueniuntur mediocria. Neq; confestim iudicium fieri & celeriter potest. Quidam enim ingenio atq; natura acuti, principio tardi sunt ad intelligendum, tempore tamen atq; exercitatione postea celeres motus ad percipiendum consequuntur. In multis naturæ consopitæ, atq; oppressæ corporis grauitate iacent, quæ præceptis informatæ et eruditæ, eximie atq; illustres solent existere. In nōnullis etiam excellens ingenij ad percipiendum ratio est: at memoria interim tarda, interim etiam non firma, quæ disciplina & usu excitari & confirmari potest. Voluntatis primo habenda ratio est, quæ cum adest, spes sit etiam de mentis sensibus, si desit, primum laudatione & pro-

promissis est prouocanda, latent enim multa quæ non apparent. Deinde si hac non succedat, obiurgatione utendum est, neq; abstinendū à uerberibus antequam desperetur. Est etiā aliud ingeniorum genus, de quo est apud Platonē in libris de Republ. quod industriam claudicantem, ut ipse uocat, habet, uenationibus & palestræ magis quàm literis atq; doctrinis deditum. Hoc Socrates à Dialectica disciplina repellit, nos etiam ne ad literas quidem idoneum putaremus, si omnes perfectos esse uelimus: at ferendi sunt etiam mediocres, & corrigi possunt deteriores animi impetus disciplina & consuetudine.

De cultu & oratione puerorum:

Hæc tum demum recte instituitur, cum uniuscuiusq; natura considerata est, & cum ad uitæ genus omnes actiones, omniāq; studia conferunt. Quapropter ut uiuendi ratione, ita etiam cultu & oratione, atq; moribus studiosi ab indoctis differant. Quibus in rebus maxime quid deceat uidentum est. Decet autem id maxime, quod à professione uitæ non est alienū. Iam cum professio studiosorum sit ratione & oratione uti prudentius quàm faciunt ceteri homines, uacare debet omnis actio atq; sermo, temeritate & negligētia: & ordo & constantia, & moderatio dictis omnibus factisq; est adhibenda. Occultandus etiam si frenari omnino non potest, uoluptatis & libidinis appetitus. Quare si amor est uitandus & dissimulādus adolescenti, decet etiā ab eodē formæ studium esse remotum. Et si dedita militiæ & uenationum studijs ingenia, corrigenda sunt, debent etiam, qui corporis cultu militem magis & uenatorem, quàm literis deditum puerū referunt,

Mediocria in
genia etiam
ferenda.

Professio
studiosorum.

DE LITERARVM LVDIS

Cultus cor:
poris.
Sermo.

Reuerentia
erga omnes.

referunt, aut emendari aut commoneri. Vestes dissolutæ, constringi, pēdentes ex humeris, applicari, scissæ consui possunt, quare locus in his excusationi non est, sed est relictus repræhensionī. In sermone semper quod illiberale & petulans, & flagiciosum & obscœnum est, in pueris animaduertendum, tollendumq; est. Sed habent quædam naturæ uicia quæ uerbis magis quàm uerberibus tolluntur & emendantur, ut est in sermone, aut tarditas barbara, aut præcipitata celeritas. Verba etiã & sententiæ emendandæ, quibus, is qui audit contemni uideatur, sed tamen propter consuetudinem aut ignorantiam, non emendandæ uel acerbe uel cum dolore. Optimus sermo est qui habet prudentiã, ordinem, uerecundiam. Vituperandum est, quod est stultum. emendandum quod in doctum & turbatũ: quod uero inuerecundũ, si impudens sit, ut est ostentatio, uerbis, si impudicum, & flagiciosum, ut obscœnitas & mendaciũ, acrius animaduertendum est. Deniq; cultus ad ualitudinem, & professionis conuenientiam, sermo ad prudentiã & uerecundiam referat. Qui hæc nō retinent, uiciosi sunt, & obedientiam, quæ in disciplina est præstanda, abiecerunt. Est etiã aduersus omnes homines adhibenda reuerentia. Itaq; uiciosum est magistratui, theologo, magistro, parenti, seni, non assurgere, non caput detegere, non respondere, aut nō ita respondere ut decet. Obedientiam relinquunt, qui ludunt cum uacatio studiorum non est data. contra reuerentiam faciunt, qui tum ludunt, cum id ceteri ciues uident, quibus nota est disciplinæ consuetudo. Qui in somno & quiete, qui in ludo modũ, tũ etiã cũ concedit, non seruant, tametsi grauissimũ facinus nō sit, tamẽ quia intemperantes sunt, deformant disciplinam. Laudata uero illa discipulorum congregatio est,

RECTE APERIENDIS.

9
tio est, in qua & præstans natura, & amor ardens, et diligen-
tia constans, & uerecundia est liberalis.

De pauperibus:

PAUPERUM uero magnas ciuitates in primis rationem ha-
bere decet. Semper enim honestissimum fuit liberalitatē
& beneficētiā colere, et Christus pro se pauperes suo gregi
reliquit. Sed non unum genus egestatis est. Sunt quibus inui-
sus labor est, & gratior est inertia, quod genus mendicorum
cum corporis uiribus nō destituatur, eiciendum est e ciuitate
recte instituta. Est enim uel inutile & cæteris obstat, uel scele-
ratum et latrocinij furtisque deditum. Quibus uero, etiam si ui-
ribus ualeant, & ingenio aliquid possint, tamen aut liberorū
multitudo, aut parentum creditores, aut casus amicorum, aut
priuatæ aduersæque fortunæ impedimento sunt, hi si uirtutem
amant, et dedecus effugere cupiunt, ab omnibus bonis ex æ-
rumnis sunt eripiendi. Etsi enim miserum est, tamen quia non
est consceleratum, debet subleuari. Nam si Rerump. finis fœli-
citas est, haberi potest in miseris ea ciuitas, in qua ciues boni
premuntur egestate. Est huic generi etiam tertium adiungen-
dum, quod uel diuturnitas morbi, uel uirium imbecillitas, uel
senectus, facit ærumnosum. Sed hæc tria genera, non ad no-
stram institutionem. uerum est præterea aliud, quod uiribus
integris est, & ingenio plurimum potest, nullaque fortuna ini-
quiore est afflictum, quam quod ex parentibus egenis est na-
tum, & ad literas excellentem naturam habet, ad quarum stu-
dia sua sponte fertur. Huius mendicitas, non solum excusari,
uerum etiam laudari debet, et mouere cæteros ad bonitatem.
C Est

Tria genera
egestatis.

RELEV-
FINIS.

DE LITERARVM LVDIS

Est enim nostro seculo pernecessarium. Nam contraria diuitiarum & paupertatis, uirtutis et uicij, liberalitatis & auaritia sunt studia. Vbi enim ampla literis praemia exposita sunt, ibi maior existit studiosorum copia, quam apud illas gentes, quibus gratior barbaries est, quam elegantia doctrinarum. Diuitum uero atque nobilium, nisi singulari naturae bonitate praediti sint aliqui, multo maxima pars aut effoeminata luxu, aut uicij illis caeteris dedita, quae propria illorum sunt, peruersi iudicat, & ad ambitionem, atque pecuniae studium rapitur, in quibus difficile semper fuit moderationem retinere: apud hos uero uirtus esse putatur, uaserrimum opum, honorumque sine modestia, & religione, sectorem fieri. Longius progrediuntur, et magnos gradus ac processus faciunt, quibus religio et uirtutis dignitas proposita est, quam hi, qui questum atque potentiam sequuntur, & per gratiam & opes nulla doctrina, nulla sanctimonia uitae ad amplissimos honores ascendunt subito. Paupertas uero tarde et sero peruenit quo uult, sed tamen multos edit, qui res magnas et arduas elaborant atque perficiunt. Electio autem in multitudine ac uarietate, quam in paucitate et solitudine facilius est, & ex his qui diuitijs effluunt, et genus clarum a maioribus comparatum habent, pauci sunt qui ad se literas pertinere putent: paupertas uero tamen in omni re optimum quicquid rarissimum sit, tamen plures ad literarum studia & amorem excitat. Magnam uim ipsa habet ad suscipiendum, sed impedimento est egestas ad perficiendum, si non sustentetur. Itaque non excludi a ciuitatibus mendicitatem decet, quae amore sapientiae flagrat: neque solum ciuium liberis tribuendum id est, ut alantur gratis uirtutis ergo, sed etiam peregrinis atque alienis, in quibus ingenij ac industriae lumina accensum uidentur. Maxima enim semper

Diuitiae in
lentiam pa
riunt.

Paupertas amans uirtutem,
subleuanda.

per summâq; hospitalitatis & bonitatis laus fuit, & inter nos qui Christiani nominis sumus maximopere necessaria. Hoc em religio ab elegantia et questus cupiditate differt, quod hæc duo cū illustribus et florentibus hospiciū faciunt, illa uero, his à quibus neq; gratiam, neq; opem, neq; questum expectat, domum apertam habet. Sed in pauperibus ordo moderatiōq; tenēda est, ut ne ciuū liberi, præsertim si boni sunt, egeant & ut meliorū ratio habeatur, semperq; præferatur id quod est optimum, Ciuium liberos in egestate esse, turpe est, & honestum est alienos non deficere. De quorum indole constat, certus numerus constituatur, quibus Resp. uictum suppeditet, Cæteri priuatim à ciuibus conquirant necessaria. Omnes autem et qui priuatim ciuium benignitatem experiuntur, & qui ex communibus facultatibus aliquid capiunt, ornamentum non dedecus, & utilitatem, non molestiam scholæ et disciplinæ adferre debent: excludendi sunt, si faciant secus q̄ deceat. Liberam enim bonitatem ciuium non obstrictam esse uolumus. Ornamento est, qui uirtutem & religionem colit, inutilis est, qui non potest esse exemplum, sed exemplo obest.

De priuilegijs:

Priuilegia enim non ad impunitatē, & erratorū defensionē feruntur, sed ad puniendum fontes irrogant, & tuendū in fontes, & confirmandū res communes sunt comparata. Illa uero iura, quibus utitur Lutecia & Louaniū, & cæteræ ciuitates, in quibus docentur artes atq; doctrinæ, obraritatem studiosorū uidentur esse constituta. Fuerunt enim tempora, quibus profligatæ literæ, omnēq; doctrinæ fuerunt; ad

C 2 quam

*Ciues pauperes.**Quare priuilegia data.*

DE LITERARVM LVDIS

quam calamitatem tollendam excitata fuerunt, magistratuum studia, & proposita premia, & aditus ascensusque patefactus ad honores, & in petulantes ciues, quibus ingrata & contempta literatorum ac studiosorum conditio erat, irrogata priuilegia. Itaque ad excitanda ingenia, premia honoresque expositi et ad defendendum otium retinendamque dignitatem, tales leges sunt latae. Sed factum est in hac re, quod caeteris omnibus rebus sit quae sunt bonae, ut paulatim illis homines abutantur. Nam & in tribuendis honoribus, temporum magis, & pecuniaratio habetur, quam uirtutis atque doctrine, nec delectus ullus habetur, ordinesque peruertuntur, atque ita iure nostro utimur, ut ad impunitatem facinorum, & integumentum uiciorum, & uanam, falsamque sapientiae persuasionem constitutum esse uideatur. Verum Magistratus ut dare, & premijs afficere, sic etiam corrigere & auferre potest. Apud Graecos qui praecclare de Rep. meriti erant, illis quotidianum in Prytaneo sumptum ciuitas praebat, at si quis postea patriam prodere conatus esset, & abuti scelerato aliquo facinore coepisset hac benignitate, eundem non solum honore priuassent, sed lege etiam egissent, & de capite causam coegissent dicere. Ita honorem in Rep. retinebant, uicia corrigebant. Legibus frui debent, in quibus ea sunt, quorum causa sunt latae, rerum cognitio, & amor literarum. qui uero uiolant leges, & dehonestant consuetudinem, reprehendendus omnis ordo, Magistratusque est, si non puniantur. Quapropter perennia quidem contestataque priuilegia esse uolumus, sed ita, ut seueritas disciplinae, mosque uetus retineatur.

Haec sunt quae breuiter & generatim, de uniuersis quae ad literarum ludos pertinere uidentur, scribenda comonendaque uide-

Qui priuilegijs
vhi debeant.

RECTE APERIENDIS.

uidebantur, Satis enim præclare agetur, si omnium studia referantur ad pietatem, & sapientiam. Si copia eorum quæ docentur tanta sit, ut præclarorum ingeniorum delectus haberi possit: si Magistratus præmia constituat, et addat dignitatem si coniuncta sint parentum ac magistrorum studia, et uoluntates. Si magistri tales sint, et doctrinam tantam habeant ut possint, et ea uirtute præditi sint, ut uelint & cupiant illustrare atq; amplificare literas, si pauperum ratio habeatur, si legibus atq; priuilegijs, ita ut lata sunt, utamur. Deniq; tum demum omnia florebut, cum id tantum quisq; agit, quod sibi ratio & uitæ genus præscribit. Id neq; à Deo maius nobis imponitur, quàm ferre possimus, neq; quisq; suscipit prudens, quod efficere non potest, et in liberis ciuitatibus tantum unicuiq; mandatur, quantum uires atq; ingenium possunt sustinere.

Vnum in ciuitate commune publicumq; gymnasium esse constituendum.

Scribendum deinceps de constituendis scholis, et distribuendi sunt ordines, et docendi ratio, atq; disciplina tradenda est. Quod enim temere fit, et perturbate, et dissolute, raro magnos facere progressus solet. Itaq; recte apud Platonem Protagoras sentit, etsi orator non sapiens inducitur: tamen illud uere *ἡ ἀρετὴ ὅτι βίῃ τῷ ἀνθρώπῳ ἀνευδμίας τε καὶ ἀναγκασίας δέεται.*

Vno igitur in loco, quemadmodum unus etiam uerorum studiorum finis est, ludos literarum comprehendere utilius est, quàm per diuersa ciuitatis loca esse distractos. Vt enim ineptum esset, decem ouibus magistros singulos, singulaq; pascua

C 3 singulis

Scopis Studi-
orum.

DE LITERARVM LVDIS

singulis assignare. sic etiam non laudabile est, quod ab uno,
 aut à paucis peratq; ut à multis fieri potest, eodemq; in loco,
 distrahere id & pluribus committere. Deinde gaudet homo
 societate & frequentia, & pauci sunt quibus grata sit solitu-
 do. Raro etiam absq; uarietate & præstantia est multitudo,
 itaq; et delectum & exempla habet. Xenophon quoq; Persa-
 rum ἐλευθέρα ἀγοράν uno in loco fuisse coëdificatam scribit,
 semotam à turba atq; strepitu. Omnis enim liberalis educatio
 ὀκονομία καὶ συζήτησις ἐ συμφερετώ ἀρετώ habere debet, ut
 ordine atq; modo omnia progrediantur, ut communia stu-
 dia, coniunctaq; uires, quasi uno aspectu appareant. Quæ
 causa etiam Persas mouit, si uere Xenophon scribit, ut tamen si
 distributa loca illa essent, quæ appellabantur χῶραι, tamen in
 iisdem locis uersabantur pueri, adulescentes, natu grandes, &
 qui emeritum militiæ tempus habebant. In cœtu enim et fre-
 quentiâ, plura atq; præclariora ad excitandum exempla, et
 maiores ad discendum occasiones exhibentur, quàm in pauci-
 tate: quare ciuitates ad docendum aptiores sunt, quàm loca de-
 serta, ut uult Socrates apud Platonem in Phædro. Itaq; nisi
 multitudo hominum conuenientium, et ciuitatis amplitudo
 tanta sit, ut locus unus non sit satis, id quod fit Luteciâ, utili-
 us est coacta esse, quàm distracta gymnasia. Etenim & qui do-
 cent, & qui audiunt, uarietate et copia excitantur, languer-
 scunt autem solitudine atq; raritate. Vnum igitur literarum
 liberalium sit gymnasium, in commo medioc; ciuitatis lo-
 co coëdificatum, si id ferant, et locorum interualla, & multitu-
 do: sed hoc quoq; suis sit distinctum ordinibus, qui diuisi
 erunt et docedi genere atq; uarietate & laborandi exercēdiq;
 temporibus, de quibus nunc est præcipiendum.

frequentia stu-
 dium excitat.

Ordinum

RECTE APERIENDIS.

12

Ordinum distributio.

Propositum à nobis est, sapientem atq; eloquentem pietatem, finem esse studiorum. Omnes enim homines pietatem colere decet: at hoc literatus ab indocto differt, quod ratione atq; oratione præstet. Quare proposita esse debet rerum cognitio, & orationis puritas & ornatus, qui hoc nomine, quo homo homini antecellit, uolet haberi dignus. Huc igitur referrantur uniuersa studia, qui profiteri, et qui accipere talem disciplinam uolunt. Et quanq; coniuncta sunt, sapientiae & linguae studia, tamen humanae naturae aptius est, si ab orationis elementis, inchoetur institutio: ueruntamen morum quemadmodum dictum est, semper, atq; continuo disciplina retineatur. Cum ergo primus labor ad informandam erudiendamq; linguam suscipiendus sit, recte fiet, si ad orationis diuisionem, etiam ordinum distributionem accomodemus. Volunt enim optimi autores, ut oratio perfecta, primum pura sit, & dilucida: deinde ornata: post etiam ad id de quo dicitur congruens et apta. Duo illa prima propè eandem & certe copulatam doctrinam habent, et tum nostris temporibus cognoscuntur, cum adhuc magistris et paedagogis est puer subiectus. Tertium ut est insignius, ita etiam liberaliorem exercitationem requirit, sed tamen, non solum legibus, ut in metu adhuc sit adolescētulus. Quartum confirmatū in literarum studio animum desiderat, itaq; eiusmodi leges postulat, ut obseruantiam præstent auditores, & qui docent retineant auctoritatem, & in obtemperando obsequium uoluntatum, & in præcipiendo seueritas sit liberalis. Diuidemus igit omnes ordines in duo genera. Vnum est puericiae, quod necessarias,

Finis Studiorum
Sapientis atq; elo;
quens PIETAS.
Fol: 25.

Eloquentia ante
Sapientiam tra:
denda.

Perfecta oro.
pura sit, or:
nata & reb:
congruens.

DE LITERARVM LVDIS

Auscultationes
necessariae
liberæ.

cessarias, perpetuasque auscultationes habet, alterum adultæ ætatis, quod publicas, atque liberas requirit. Puerili educationi annos nouē damus publicæ auscultationes utique quinque sibi assumunt. Itaque fiet ut etiam si septimo anno, puer ad magistros ducatur, tamen uigesimo primo per omnes ordines sit progressus.

Quo tempore puer ducendus sit ad magistros.

Sexto anno Ma:
gistro traden:
dus puer.

Sed non idem in omnibus ingenij lumen est, Excellentes quædam naturæ sunt, quæ quinto anno, literarum uim, & legendi rationem consequi possunt, quædam etiam uix septimo excitantur, quancumque qui id tempus excedant, si stupor maneat, raro ad frugem perueniunt. Sed ut illæ quæ celeriter & cito incipiunt, aliquando præpoperæ solent esse, & ætate deprauari, sic illi qui uix septimo anno excitantur, sæpe firmiter iudicium, & constantiorem uoluntatem consequuntur. Medium igitur tempus sextum annum idoneum ad discendum omnibus statuimus, ut simulac puer annum quintum egressus est, & ad sextum ætate peruenit disciplina tradatur. Qui uero ante eam ætatem assequi grandiores possunt, magna de se signa dant talis nature, quali Dialecticos præditos esse uult Socrates & ὡφεισάβους nominat, quibus scilicet celeres motus sunt ad intelligendum.

Quot ordines necessariarum auscultationum.

Cum primum igitur infantie anni præterire, & aduentare puericia incipiet, committendus puer est literarum doctoribus, & ducendus paulatim per omnes huius discipline ordines. Horum numerum, annis illis definimus, quos dedimus

RECTE APERIENDIS.

83

IX. Classes.

dimus puerili educationi. Sint igitur nouem ordines, siue curia, siue classes, aut etiam tribus, aut quocunq; modo appellare libet, quemadmodum anni sunt etiam nouem. Ex his orationi latinæ atq; dilucidæ, septem constituimus: reliqui duo ad comparandum ornatum, idonei sunt, cuius prima præcepta in his duabus curijs traduntur, exercitatio autem iustior atq; maior facultas, illis quinq; annis, quos liberis scholis atq; apte dicendi generi necessarios putamus, accedet. Vt enim pura & perspicua oratio, cōiunctam doctrinam habet, & sunt *ἀντιστοχæ*, sic etiam ornatus esse uix ullus potest, si sit ineptus, & aptum nihil dicitur quod est inconditum. Fui aliquando in ea sententia, ut sex ordines sufficere putarem, sed usus, hanc partitionem utiliore docuit: Septem igitur annos patri ad educandum & ludendum cum puero damus, quatuordecim debentur magistris, neq; pœniteat ante uigesimum primum non exire è scholis puerum. Ante enim id tempus, & matronia & publicæ curationes inutiles sunt, sed hoc curriculum, literarum palestræ & ludo aptissimum est.

Ordinum utilitates & singulorum ordinum distinctio:
& quomodo excitandi pueri:

Est autem in hac distributione tum necessaria quædam utilitas, tum eiusmodi oblectatio quæ puericiæ studijs est accomodata. Nam fieri non potest, ut unus omnia docere possit: & nisi certus contestatusq; ascensus inueniatur, accidit plerunq; ut à uero itinere non solum ignoratione, uerum etiam cupiditate aberremus. Nostris etiam temporibus quotus quisq; est qui uigesimo primo anno aliquod præclarum doctrinæ documentum statuerit. Vix quinquagesimo assequi-

D mur,

Utilitas huius
ordinis.

DE LITERARVM LVDIS

mur, in quo statim iuuenes decebat excellere. M. Cicerō annos natus uiginti sex, nec amplius, orationē pro P. Quintio & Sexto Roscio habuit, quis postremis hisce seculis ē uita excessit, uel senex qui tale post se exemplū reliquit? At neq; libri nobis desunt, neq; ingenio carent homines nostri, labore fortassis etiam nō cedunt, duo tantū desunt, Romanus sermo, & recta ratio, uetusq; disciplina, quorum utrūq; comparandum est, antequam perfectum aliquid expectemus. Sunt aliae multae utilitates quas hic commemorare non est opus: delectatio uero in eo est, quod quasi imaginem exprimat ciuitatis & integre Reip. Tres enim illi uiri omnium praefecti, quos Senatus constituit, quasi Aristocratiae faciem representant, & alteri tres qui intermedij sunt, inter hos tres quos dixi, & inter moderatorem disciplinae tanq; administri sunt, si quid extraordinē sit deliberandum. Tota deinde multitudo ut omnes ciues sic in ordines, quasi in tribus atq; classes digesta est, quibus singuli doctores tanq; plebi curatores, aut etiam tyronibus magistri sunt praefecti. Ordines uero per decurias distinguuntur, ex quibus decuriones deliguntur: animaduersores morum, & exactores officiorum. Ipse etiam moderator, ita praest, ut innoxius Dictator, qui Magistratui potentiori subiectus, tum demum laudem obtinet, si recte regat, & magnos utilitatis fructus praebet. Praemia etiam singulis ordinibus, ceu fortibus ciuibus proponuntur, cum progressio quotannis fit ad loca superiora, de qua est etiam explicandum.

De progressionibus ordinum:

Multum excitat adolescentes, cum quantum profecerint animaduertunt. Plerunq; etiam posteriora facili-
ora

Delectatio.

Imago reip:
in classium
distributio.

ora putant, cum priora superarunt. Vnde illa Aeneae cōhortatio.

O passi grauiora dabit Deus his quōq; finem.

Solennis debet igitur quotannis ascensus ad superiores ordines fieri, ad quem non solum magistri uenient, uerum etiam omnes praefecti, cum Theologis, atq; puerorum parentibus ac amicis. Duobus etiam in singulis ordinibus, qui maiores quam caeteri profectus fecerunt, praemia danda sunt industriae atq; uirtutis. Et quoniam ea in re gratia suspecta saepe est, ius erit inferioribus congregari cum his qui praepositi sunt, & stilo & oratione & disputatione cōtendere, ut si par sit, qui cōcertat eodem premio afficiatur: si imbecillior, redeat tamē ad suum locum cum nullo dedecore. Calendae octobris utiles sunt ad eam progressionē, aut enim desinunt tum morbi, aut nulli sunt, aut si sunt, uitari possunt. Medium etiam tempus est, ut neq; nouo labori hiemis inclementia obstet, neq; finis aestatis fastidio afficiat adolescentes, qui se tum ad Calendas Octobris praeparabunt.

Postremus ordo hoc est nouus:

Est autem à postrema parte sumendum principium. Itaq; sub quintum sextum uē annum ad eum ducatur, qui literarum figuras, coniunctiones, sonosq; docet, cui cognitioni nonam tribum, primūq; & unum annum damus. Sed cum duo proposita sint, ad quae illa tria referantur, lectio atq; scriptura, quod omnibus praecipendum est, hic primus tenere debet, ut quod optimum est sequatur. Doceat igitur literarū figuras, quoad potest elegantissime ducere atq; representare,

D 2 &

*Progressionū
tempus.*

*lectio atq; scrip:
tura.*

DE LITERARVM LVDIS

& earum sonum plene, & ut decet exprimere, Tradat ergo lingua, & spiritus, & uocis moderationem, in quo uidendum est nequid quod putidum, obscurum, exanimatum, inflatumque grauius sit, exprimatur. Vox lenis, non aspera, spiritus plenus non anhelatus, sonus pressus et æquabilis, non uastus aut hirculus aut rusticus esse debet. Qua in re uulgi consuetudine improbare, cum sit recte licet: sed quod doctissimi faciunt, id semper est retinendum. Qui optime pronunciant, multa cum Græcis & Italis communia habent, sed quædam habent singularia. In Germanis multa sunt corrigenda, plura in Anglis & Gallis. Itali peccant minus, sed nemo in literis nonnullis non uiciosus, aut singulis aut connexis. In docendo etiam morum curam hic agere decet. Itaque in catechismo exerceatur. Is breuis sit, ut statim transitus fiat ad nominum & uerborum inflexiones, quarum certa exempla, eaque generalissima sunt deligenda. Si recte institutio accomodabitur, in quo non praua natura est, uno anno & legere discet, & inflectendi formas communes mandabit memoriae. Quibus uero aliquid superest temporis, his faciliores & breuiores Ciceronis epistolæ sunt proponendæ, quales illæ sunt, quas ad Terentiam uxorem & quædam, quas ad Tironem Libertum scripsit. Nos tres libros ex omnibus epistolarum uoluminibus elegimus, in quibus non quid doctissimum sit spectauimus, sed quæ maxime idonea huic ætati essent, congeessimus: neque scio an quicquam sit, quod utilius à principio proponi possit.

Ordo octauus.

A Doctauum ordinem, illis de quibus dictum est, iactis fundamentis, prima studiorum progressio, primaque industriæ

Catechismus

industrię exercitatio fiet. Nam qui pręmia acceperunt, conabuntur ut sequenti anno, partum honorem non perdant: & ad nouam laudem uiam munient. & qui postremi fuerunt ut ne rursus uincantur, elaborabunt, & nitentur pares esse doctioribus, aut etiam antecellere. Diligentior tum primis sex mensibus tradenda est grammaticę partitio, uerum neq; obscura, neq; ad omnes exceptiones deducta. Duabus quotidie horis opus est ad hanc explicationē: id quod reliquū temporis est, æglogis Vergilij & Epistolis Ciceronis est tribuendū. Est autem id duarū horarū: quasi em̄ quatuor horis doceatur, ita præcipio. Dissolui Epistolę debent, & flectenda atq; uarianda uerba singula, eaq; rursus coniungenda, & uniuscuiusq; consecutionis tradenda ratio. Sed rationem construendę orationis in posteriores sex menses differo, cui doctrinę horę duę quotidie sunt transmittendę, alteras duas, ut superioribus sex mēsis in Epistolis Ciceronis, & Vergilij æglogis alternatim ponere oportet. Cōsuescere hic puer Latino sermone incipit, & propositas sermone quotidiano sententias, formis latinis cōmutare. Hęc enim exercitatio recte stylum præcurrit. Carmina etiā modulari tum debet magister: idēq; puer consuetudine atq; exercitatione magis quā ratione imitari. Quodcunq; autem traditur, nisi id apertissime explicetur, uiciosum est.

Ordo septimus:

VBi ad septimam tribum ascendit, colligere post uires ingenij illa ætas incipiet, & de se aliquid promittere. Cognita enim hic tum sunt magna ex parte, nominum uerborūq; & genera & inflexiones: præcepta etiam non ignorantur.

D 3 tur

Partitio Gr̄a:
matica.

DE LITERARVM LVDIS

tur orationis coniunctæ. Sed repetenda hæc subinde sunt, & renouanda memoria: quapropter recte distribuenda tempora sunt; ut ne horum reuocatio, insequentium rerum cognitionem impediat. Verborum enim atq; syllabarum omnium tempora atq; moræ sunt perdiscendæ, neq; ignorandi orationum modi, & uersuum genera. Sed satis est horam unam huic præceptioni quotidie dare. Nam neq; multis tradenda est, & si quid deerit, quod cauere ne sit nimium oportet, si quid tamen deerit, in sextis consumabitur. Proponendi hic sunt duo illi libri Ciceronis & elegantes & pii, & ad intelligendū faciles, unus de Amicitia, alter de Senectute. Atq; his alteram horam uacuum cætero labore uolumus. Tertiam poëtæ sibi uindicant. Aeneis Vergiliana uirtutes omnes heroici uersus habet, reliqua genera ex Catullo, & Tibullo, et Horatio sunt congerenda. Plura ex Catullo & Tibullo si essent pudica, sed si id non licet, & si quæ desunt, meliora enim uix apud cæteros inuenias, tamen quæ desunt, ex Horatio colligantur. Sed nihil in pueri aures atq; animum intret, quod non sit pudicum, pium, elegans, liberale. Stilo quartum dicendi tempus concedatur, propterea quod in proponendis argumentis & corrigendis scriptis utilitas magna posita est, & plurimum temporis consumitur. Si quid autem supererit, id ei rei quæ magis egebit explicatione licebit surripere. Sed eruenda sunt argumenta, ex illis quæ audiuerunt pueri, ut cognoscant, unde sint capienda uocabula, & sententiarum formæ. Distinguenda quoq; diligentissime poëtica uerba & figure, ab oratorum puritate, cogitetq; nihil quod non legerit in Cicerone, aut non permiserit magister, esse oratorum. In carminibus faciendis subleuanda pueri industria est. Est enim per se molesta,

Cic: de Amici:
cia & Senect:

Poëtæ

Stilus

Verba poëtica

ita, idque principio scribendi consuetudo: Poetarum uero oratio, eo plus habet difficultatis, quo coinunctior est atque astrictior uerborum continuatio. Quocirca transponenda bonorum carminum uerba sunt primis mensibus, ut solum in structura laborent, post sententiae liberae proponendae, sed tamen omnes ut harum inuestigatione non habeat opus, sed in uerborum inuentione & connexione sit occupatus.

De memoriae exercitatione.

Tres isti ordines magnam requirunt memoriae exercitationem. Nam eiusmodi precepta sunt quae traduntur, ut omnia illa teneri memoria eaque perpetua debeant. Itaque non plus legendum est, quam recordandi uis possit sustinere. Quarundam tamen rerum intellectarum, loca utilius notantur, ut exceptionum, quam res ipsae statim animo insculpantur. Sed sunt quaedam quae statim teneri perneccessarium est, ut κατὰ λήψιν artis & inflexionum formae atque exempla. In Cicerone & Vergilio haud scio utilius ne sit omnia quae leguntur, an ea solum quae insignem habent imitationem, posse memoriter commemorare. Inconsulta enim adhuc illa tunc aetas est, & multa mandanda, quae sua sponte non faciet: neque satis illud discit, quod cum opus est nos fugit. Itaque quotidie aliquid proponendum non solum ad intelligentiam, sed etiam ad memoriam exercendam. Verum ut dixi, quantum uires, rerumque natura ferre potest, tantum est imponendum. Repetenda etiam modico intervallo ad cogitationem renouandam, quae semel didicerunt, sepe numero & stans temporibus. Sed illustriores fiunt animi sensus, ipsaque reminiscendi facultas, magis illuminatur, & singulorum

Quia ediscen
da.

DE LITERARVM LVDIS

lorum facilius est, & inuentio & usus: si partiantur, & communibus quibusdam indicijs, quasi membratim incisimque ad generalia capita congerantur, ut quæ mens ipsa composita memoriter recitare potest, sciat etiam quibus in locis eadem dissoluta atque distincta inueniet. Quemadmodum enim ualde nos illæ tabulæ Cosmographorū excitant, atque illustrant sensus, quæ eadem loca descripta habent, in quibus aliquando uersati sumus: ita etiam uasta sunt illa composita, quæ animo cōprehendimus, propterea quod una in re oīa stilius non complectitur, sed cum unum in locum annotando cumulantur, explicant sese, & clarius intuenda proponunt.

De ratione docendi, & de horis:

Sed alio loco tradenda est hæc ratio resoluendi, nunc uero antequam ad sextum ordinem ueniamus, breuiter de modo explicandi, & de horis quibus docendum est, quædam interponamus. Neque enim onerandi sunt longis lectionibus pueri, neque satis est magistrum præstantissima delegere, eademque intelligere, sed in explanando expeditissimam, utilissimamque uiam cognoscere, atque inire oportet. Quia in re uituperandus illorum mos est, qui continentibus multisque horis aures occupant auditorum, neque satis esse putant, id solum explicare quod est in scriptore, neque sufficere posse putant inchoatam sæpe alicuius rei cognitionem, sed omnia conantur uno in loco docere, & plerumque aliena adferunt, quo quam diligentissimi, & quam doctissimi esse uideantur. Equidem fateor semper aliquid uel audiendum, uel legendum, uel scribendum, uel cogitandum atque querendum esse, sed fastidium parit continuata &

Non dicit docent,
dum, neque oīa,
eodem loco &
tempore.

RECTE APERIENDIS.

27

ata & proluxa attentio: uarietas uero satietatem & offensionē aufert, & habet uoluptatem. Relaxata scholarum contentio, domestica studia, & secretas cogitationes excitat. Quatuor aut ad summū quinq; sed non pauciores quā quatuor, neq; plures, quam quinq; horę sunt imponendę magistris. Hęc pro locorum & temporum & consuetudinum ratione sunt distribuendę. Facilitas in explicando semper tenenda est, ut quęcunq; audiant iuuenes, queant etiam intelligere. In postremis istis ordinibus uerba tantum & uerborum coniunctiones tradendę, & sententiarum formę interpretandę ita sunt, ut et sensa illarum consequantur, & cognoscant quibus in locis similibus uti liceat. Primi autem consuetudinum, historiarum, consiliorum, ornamentorum, & insignium locorum, qui in arte continentur, explicationem requirunt. Verū distribuenda suis temporibus omnia sunt: neq; artificiosi doctoris est quicq; alieno tempore exponere, aut commemorare. Deliberare igitur semper, cū re, & cum uiribus ingeniorū, oportet. Ex quouis enim ligno Mercurium uelle facere, inepum est. Harere etiam atq; sedere uno in loco diu, obstat & officit celeritati atq; festinationi mentis. Sed & prepropere festinatio, sensus fatigat, & conturbat memoriam. Medium tenet, qui mature agit, neq; plus proponit, quā ingenia ferre, neq; diutius immoratur, quā res quę ad cognoscendum exponitur, requirere uideatur. Varietas etiam eodem die uitanda est, illa inconsiderata quę fit aut singulis, aut iisdem horis. Quę dierum interualla habet, utilior esse solet, sed nunq; ad noua ueniendum est, antequam susceptum argumentum perficiatur. Inchoatam enim aut argumentationem aut narrationem, aut artis caput, intermittere, & aliquid interpone-

E re, intel-

Varietas tē:
diū expellit

horis do:
cendū.

Deliberandū
quid res requi:
rat, & quātū
ingenia ferre
queant.

Semel suscep:
ta perficiē:
da.

Duo aut ad summum
tria eodem die
exercenda.

DE LITERARVM LVDIS

Interrogatio-
nes breues

re, intelligentiam distrahit, memoriam confundit, & mentem
quæ semper ad perfectionem peruenire conatur, grauat. Plu-
ra eodem die quam tria exerceri, uituperandum est. Vtilius
est in duobus consistere, sed aliquando necessarium est terti-
um adhibere. Quantum uero pueri intelligant, & quantum cō-
secuti sint, facile cognoscunt tum doctores, cum quæ audiue-
runt, quasi repetunt interrogationibus, quæ breues sint & a-
pertæ. Cauendæ enim omnino sunt, in scholis illæ oratio-
num longæ & concitata circumductiones, quas etiam si ani-
mi celeritas assequatur, tamen memoriæ fidelitati semper est
inimica, mentis etiam uegetationi quæ spacium sæpenu-
ro ad meditandum requirit, est ingrata.

Ordo sextus.

Res cognitæ per
exempla re-
petendæ

Non mihi dubium est quin consequatur puer quod
pollicemur tribus hisce annis: ut latinæ atq; dilucidæ
orationis præcepta teneat, ipse etiam uim aliquam faciendi si-
milia comparet, si ingenium studiumq; non desit, & si recte, atq;
hac ratione instituat. Post nonum igitur decimumue an-
num ingredi puer in eum locum debet, in quo educantur,
quibus præcepta, reducenda potius in memoriam sunt, quam
tradenda noua. Itaq; nisi quid addendum sit, quod antea do-
ceri non poterat, uacatio præceptorum danda est eo anno, &
solum cognitarum rerum memoriæ consulendum. Id com-
mode in oratorum & poetarum explicatione fieri poterit. Per-
gere hic in Aeneide adhuc debent, hora una, & absoluenda
sunt ea, quæ ex Catulli & Horatii collectis carminibus resta-
bunt. Deligendi etiam ex Cicerone speciosi & illustres qui-
dam

dam loci, ut sunt magnarum rerum infinitæ quæstiones, ut commemorationes quæ aliquam laudem, aut uituperationem, aut singularem quendam uel ordinem uel munitiorem habent. Sunt etiam argumentationum pulcherrimarum exempla nonnulla, quæ recte ad imitandum proponuntur. Quidam sunt quoque in Cicerone, sententiarum circuitus, qui ornatum summum qui figurarum non unum genus habent, & utiliter mandantur memoriæ. Ipsæ præterea figuræ uariè et singulari sæpe ratione commiscuntur quæ nisi notentur, occurrere in scribendo non solent. Illa omnia huic curiæ tribus libris, congeri ac distingui uelim. Scio equidem uituperandos esse illos libros, qui nobis pueris legebantur, et ex scriptoribus sine ordine coactas sententias habebant, breues illas quidem, et subtiles & elegantes, sed hoc genus memoriæ uastat, aciem stili distrahit & sæpe facit, ut multa inepte scriptis interponantur. Sed quemadmodum summi oratores, quædam in forum Athenis & Rhomæ, scripta attulerunt, cætera parua cõmentatione quasi ante delineata dixerunt subito. ita etiã ego in scholis fieri uelim, ut quæ ab oratoribus non potuisse dici uideantur, nisi ante domi composuerint, ea certo iudicio seligantur, et adferantur in ludum. Neque inutile est in hoc loco, etiam ex alijs scriptoribus, aliquid ad cognoscendum interpretari: Medijs sunt inter oratores, & Tragicos & Epicos et Melicos, poëtæ, historici, etiã Comici, qui & ipsi poëtæ quidem certè sunt, sed tamen structura magis & argumenti genere, quam uerbis atque sententijs. Historici poëtica multa habent, uerba scilicet et formas sententiarum, sed plura sunt oratorum. At utriusque quædam habent peculiaría. Nam historici temporum sæpe ut tum usurpabantur uocabula retinent,

E 2 &

*Historici
Comici.*

DE LITERARVM LVDIS

*Cæsar's cō:
mentarij*

et liberum quidem compositionis genus habent, sed ad legendum diligenter, quàm ad recitandum celeriter aptius. Cæsarum excipio qui oratori quàm historico similior suas res quotidiani sermonis uerbis, maluit conscribere Itaq; hunc solum in sextam tribum admitto. Utilis enim in isto loco uoluptas erit, si inter Terentium et Plautum interponatur Etiam Salustium darem, sed transfertur utilius in quartam, quod etiam in Plautinis malim teneri. In Terentio est, appellere animum, pro applicare sese, et occipere pro incipere, & proh Deum atq; hominum fidem, etiam in Plauto tum similia tum etiam plura sunt, & libenter uterq; postponit pronomina, in clausulis sententiarum. Sunt alia multa eius generis, quæ notare quidem pueros, sed non uti uelim nisi in re simili, aut cum potest fieri decore, id quod à magistro est demonstrandum. Oratorum stilus genus aliud orationis facit, & audaciores translationes similitudine explicat. Sic Catulus in secundo Ciceronis libro de oratore timide tanquam ad aliquem libidinis scopolulum, sic tuam mentem ad philosophiam appulisti, eodem uerbo usus est ille senex quo Terentius, sed oratorum more, expressa similitudine. Sed Terentio post Ciceronem nihil utilius est: purus est sermo, et uere Romanus, uerū ut oratorem statim & recte sequitur: sic sine imitationis uicio non potest præcedere. Est enim ibi aliud orationis quàm illud genus dicendi oratorum, quod tamen ab omnibus adiumenta capiat, uult tamē principio ex suis fontibus ut plucidus amnis defluere. Habebunt igitur præceptores quod duabus horis in gymnasio explicent: tertia hora, id iterarem atq; redintegrarem quod esset utilius, id quod sæpe ad stilū est accommodandū. Cum enim carminis argumentum propositū est, recte Vergilius

RECTE APERIENDIS.

19

gilius bis recitatur. cum uero epistolæ, aut argumentationis aut loci communis, utilius in illis tribus libris de quibus dixi pergatur. Mutari hic ordo non debet, nisi cum res tempusq; postulat: Quartam horam scriptarum compositarumq; rerum emendationi damus, neq; pœnitere nos debet eius temporis, quod in hac consumimus. Sed sit aliquando ut sit aliquid legendum. Itaq; libenter hoc tempore Cæsarem & Terentiū proponam, alternatim & explicatione mensura.

Ordo quintus.

SVperior annus, quasi finis est, eius disciplinæ, quæ latinæ puræ atq; apertæ est orationis, & relaxationem quandam præceptionis concedit: hic autem illa repetenda est, & ad linguam Græcam est transferenda. Huc usq; enim latinæ lingue elementis, tanquam Romæ atq; in latio uersata puericia est, nunc ueniendū ad Græci sermonis consuetudinem ceu Rhegiū, aut ad aliquam ciuitatem aliam, ad quam Græci negotiatores cōmeent, & in qua ipsi doctores, quasi eius ciuitatis ciues, quæ cōmercium cum Græcis habet utriusq; sermonis sint periti. Sex igitur primis mensibus semel quotidie, ex Græcæ lingue grāmaticis præceptis aliquid proponat, in quibus quoniam multa cum latinis communia eademq; sunt, facilis est & cognitio & memoria. Secundum illos sex, per tres eius anni insequentes menses, fabellæ Aesopi Græcæ, pauca et faciles, conuenienter explicabuntur: quibus postremo trimestri tempore Olynthiacæ Demosthenis succedent. Hæc igitur in eum annum unius horæ sit occupatio. Alterius labor in Ciceronis libris, quos de officijs scripsit, suscipiat, si tres illi libri qui ad sextum ordinem adferuntur, sint perlecti. Non enim

Emendatio
compositiois.

Græca ling.
ua.

E 3 enim

DE LITERARVM LVDIS

enim inutile est tertium huic loco relinquere, si absolui nisi præpropere festinatione non possit. Bis in Cicerone utilius quotidie est uersari in hac curia, quàm in poëtis, quare tertia hora, tametsi Georgicis Vergilij destinata sit, & primis mensibus tribus legenda ea sint continenter, tamen in sequentibus recte interponetur Ciceronis aliqua oratio, qualis est illa pro lege Manilia, aut pro Q. Ligario habita. Quartam horam scripturæ & compositioni relinquo, uerum coniungi huic debent Rhetorici libri de orationis ornamentis scripti, quæ ex illa enumeratione quæ est apud Ciceronem libro tertio de oratore, & in oratore, sunt petenda; sed perficienda, atq; explicanda horum præceptio ex Hermogene. Elocutio enim ideo præcedere inueniendi rationem debet, quod ad cognoscendū facilia sunt singula orationum ornamenta: inuentio melius inter scribendum principio ultrò à pueris et à natura adhibetur, quàm ab iisdem docendo possit intelligi. Itaq; uerborum maior hic copia comparanda est, & cumulandæ sententiarū formulæ. Nam hæc sonum & sententias ipsaq; argumenta adferunt, & sæpenumero sunt informatæ atq; figuratæ. Multos uidemus qui in quotidiano sermone prudentiam præ se ferunt, at in lingua latina aut græca, parum ab ignaris atq; indoctis differunt. Hoc non rerum ignoratio, neq; sententiarum destitutio, sed uerborū penuria parit. Utiliter igitur cum stili exercitatione atq; correctione scriptorum, coniungentur modorum atq; figurarum partitiones, quæ in tradendo singula indicari debent: mixta uero, atq; uariata commonstranda sunt in scriptoribus.

Ordo

Elocutio inue:
tionē præce:
dere debet

Ordo quartus.

Q Vinto demum anno tentandum est ut æquabiliter in Græcis atq; latinis progrediamur & coniungamus cū Cicerone Demosthenē, et cum Vergilio Homerum, alternatim horis duabus. Nam tertia primis sex mensibus Grammaticæ adhuc Græcæ est impendenda in qua quædam fortasse de orationis structura, et de syllabarum moris atq; accentibus restabunt, Præcepta rhetorica quartum locum cum stilo occupabunt, qui hic incipit esse ornatior, & ipsis præceptis cōsentiens. Omnes libellos rhetoricos Ciceronis Partitiones superant, si recte explicentur, & mandentur memoriæ. Sed præcepta Herenniana, quæ libro primo tradita sunt, in hoc loco ante partitiones prænoscentur celerius, neq; sine fruge. Salustius post hanc præceptionem adiungi potest, & Plautus, non exemplorum gratia, quæ in Cicerone & Demosthene duabus horis demonstrantur, sed ob historiam & singulare genus orationis, in quo cum iudicio uersandum est. Sæpe enim cum decore adhibetur, elegantissimum est in oratore: ut in Cicerone Terentiana sunt, quibus sic utitur, ut non solum ornata, sed etiam necessaria fuisse uideantur. Qui huic loco præfectus est, quomodo utendum istis sit doceat, & congesta habeat, atq; deducta per sua capita, quæcunq; lecta sunt per hosce sex annos, ita ut uulgata, & in consuetudine posita, à poëticis & historicis sint separata.

De resolutione oratorum.

H Abent enim omnes artes propriam quandam resolutionem rationem, sed eam uelim ita tractari ab oratore, ut non

Græca cū lati:
nis cōiungenda.

Partitiones Fol:
orat: Cice: 24.

Salust: &
Plaut:

Ferunt huius rationis excogit:
tandæ occasionem nonnullā
accepisse Sæmpronium
à Tulio Camille
Caballista.

DE L I T E R A R V M L V D I S

non solum cognoscat quid factum sit ab aliquo in oratione quem uel legit uel audit, aut etiam quomodo id sit confectū: sed ut & similia ipse efficiat, & quasi quendam penum conge-
 stas omnes & res, & rerum sententiarumq; formas, & earum partes hoc est uerba habeat, & plena possideat omnia loca ar-
 tis, tanq; copiosus & locuples paterfamilias. Sit igitur illa ora-
 torum ἀνάλυσις, orationis compositæ solutio, & reductio ad locos tum uerborum, tum rerum, tum artis. Quæ uero redu-
 cuntur, etiam notari à studioso & cōgeri, & ita deduci per capita membraq; debent, ut quodcunq; in animum atq; no-
 stram linguam cadit, etiam inuenire possimus, quibus id uer-
 bis uel græce uel latine exprimere concinne & docte possi-
 mus. Verborum locos appello qui in ipsis sententiarum for-
 mis reperiunt. ut in his duo latent loci, Aliquem aliquid cole-
 re. alquem amiciciam colere. Partitio horum recte ex ordine naturæ petitur, qui cum a nobis intellectus erit, facile ubi unū quodq; uestigandum sit cognoscemus. Est autem illa diuisio humanæ naturæ accomodata, qua res omnes in ea quæ sunt in natura & ea quæ non sunt partimur. Esse dico non solum θείας, & quæ ὑπερθεϊκότα, nominantur, uerum etiam illa quæ dicuntur accidere, nouem rerum adtributa quæ sunt apud Aristotelem. Non sunt autē particulae ac uincula orationis. Rursusearum quæ sunt utrunq; aut diuinum est aut naturale aut humanum, neq; quicquam est in natura rerum, quod non ad horum aliquod referatur. Quod uero diuinum est, aut est re uera id, quod esse dicitur, ut Deus, angelus, cœlum: aut fal- sum est & ex errore natum, ut Iupiter, Iuno. Eandem etiam diuisionē habent quæ ad hæc duo pertinent atq; adhibent, ue- ra scilicet religio falsusq; cultus. Naturales autem res, aut sim-
 plices

Ανάλυσις
 oratoria.

Loci Verbo-
 rum.

Partitio Na-
 turæ con-
 sentanea.

Τὰ ὄντα

Τὰ μὴ ὄντα.

Διαιρέσις.

placis sunt, ut elementa et naturę quatuor, aut composita, que uel sensu prædita sunt, uel sensu carent. Rursum quæ sensu carent aut sub æthere in ipsoq; aëre generantur, ut fulgur, fulmē, tonitru, nubes, pluuia, nix, grando, aut ex aqua terraq; sumuntur ut mare, fluuius, insulae continentis. quæ uero sentiunt similem diuisionem habent, & aut in aëre, aut aqua, aut terra degunt. Latissime fusus est iste locus, neq; hic propositum est omnia persequi. Naturalia uoco quęcunq; ortum & occasum sentiunt, præter hominem, cui propter dignitatem proprium locum tribuo. Illa igitur humana ab eo unde nominata sunt, hoc est ab homine, incipiunt. Huic deus uitam largitus est & propter hominem cetera quoq; animantia in lucē produxit. homo igitur uitę proponatur, ac sub utroq; ambo sexus marem atq; scēminam complectamur. Recte enim coniunguntur cōtraria, itaq; ex altera parte mors etiam uitę opponit. Hominem præterea in corpus animumq; secamus, & ambo proprias suas habent partes, officia, situm, figuram quæ à medicis & physicis sunt petenda. Sed hoc animal quod homo appellatur, & ceteris omnibus præstat tria bonorum genera tanquam agros & prædia possidet, ut animi, ut corporis ut fortunę ut iusticia, ars, sanitas, libertas. & quæ ab his sunt orta ut à iusticia, ius, iudicium, hæreditas, proprium, alienum, pœna, præmium, ab iniusticia, cedes, rapinæ, adulterium, cōtraria em̄ ut dictū iam est semper sunt cōponenda. Omnia hæc proprias actiones, & priuatos effectus habent. In animo est cogitatio, ratiocinatio, recordatio, in corpore ingressio, status motusq;. Sed hæc actiones uel necessariae sunt, & natura fiunt carentq; ratione. ut crescere, marcescere. item quasi necessariae ut edere potare, & ceteræ quas nominare

F turpe

Naturalia.

Homo & hu-
mana.

Triples bono-
rum genis.

Actiões animi
peculiare &
corporis.

DE LITERARVM LVDIS

*Præcurrentia
Et consequētia
actiōes.*

*III Ioci
verum*

*Attributa aut
verum aut per
ἰσπαγκτ.*

turpe est, uel uoluntariæ, ut ambulatio, nauigatio. Has actiōnes quædam præcurrunt aut sunt coniuncta, ut locus, tempus, facultas, instrumenta, causæ, quædam uero ex omnibus consequuntur, utile, honestum, quibus adiungi sed seorsim, possunt, facile, difficile. Inter præcurrentia etiam locum habet multitudo copia, uarietas, paucitas solitudo. Genera quoque rerum effectarum, nouum, iucundum, admirabile ceteraque eius generis recte hisce annectuntur. Operosum est hoc in loco omnia enumerare, uiam indico, per quam non difficile iter erit, quibus propositum est ingredi. Verborum igitur loci, ex hac partitione distribuendi sunt: sed distinguuntur hi ipsi loci rerum quatuor, substantia, quantitate, qualitate & duobus alijs ex quibus unum facio, actione scilicet & passiōe. Philosophorum hæc sunt et nomina & inuenta, sed maximas etiam oratori utilitates adferunt, & necessaria sunt in omnibus artibus ac disciplinis. Omnia igitur quæ dissoluuntur ex illis quæ esse in natura dicuntur: per hæc quatuor distincta loca requirunt, Sed & illis quæ accidere dicimus quasi sub sensum cadant, utimur, itaque ad primum genus & oratio & orator deportatur. Ad alterum oratio prolixa, & orator copiosus, ad tertium oratio suavis, & ornata, ut etiam suauem & ornatum oratorem appellamus ad postremum orationem habere, & dicere, & perorare: ita singula diuiduntur adtributa, in res & personas. Vtrumque uel simplex est ut oratio, lingua, eloquentia. Vel coniunctum ut oratio atque lingua uis eloquentiæ, sapientia eloquentiæ, dicendi scientia. Omnia uero ita inter se conexa sunt ut antecedentia, media & consequentia. Sic enim differunt consuetudo, amicitia, beneuolentia. Nature quoque ordo in actionum uarietate poterit teneri, ut orationem instituire

stituerere, orationem facere & ornare, orationem perficere & perpolire. Sed actio etiam atq; passio per duo illa media distinguunt genera. Diuisa em̄ suis locis sunt, aliquem habere multam orationem de re aliqua, & esse alicuius orationem perelegantem et persubtilē: Ad contraria uero certo ordine ueniendū est, in amicicia enim primum est deligere amicos, deinde amare post augere, hinc confirmare, ex hoc permanere, florere, Offensioes etiā existūt: & irrumpūt sepe in amicos amicorum uicia, inde ledere, ex quo offendere, & discindere amicicias, contingit, tandem etiam capitali odio dissidere. Sed hæc hæctenus de uerborum & rerum locis, sunt etiā artis hoc est rationis dicendi alij loci, de quibus in rhetoricis libris explicabimus. Nos si Deus nobis uitam largietur pleniora hæc atq; perfectiora paucis annis edemus, neq; uideo quæ uia melior esse possit quam hæc, assequendi eam orationis copiam & puritatem, qua nostris scriptoribus ueteres præstant. Procul enim adhuc omnes absunt, ab eo fine quem proposuerunt, & adhuc homines iudicare melius de re facta possunt, quam perfectum aliquid consumatumq; dare.

De ratione commentandi.

Longius ab instituta oratione digressi sumus: redeundū igitur ad quintam tribum est, & addenda quædam sunt quæ deesse uidebuntur. In hoc itaq; ordine non contenti esse debemus, scribendi exercitatione, uerum memoriter etiam quædam non scripta, recitanda sunt. Argumento igitur ad narrandum, aut probandum, aut amplificandum proposito, dandum spacium est discipulis eadem hora, qua docendū

Commentatio.

F 2 erat

DE LITERARVM LVDIS

III. dictio:

num gna. fol. 33.

erat, ad cogitandum, ut quod antea scriptum adferre consue-
uerant, id iam meditatione atq; cogitatione compræhensum
pronuncient. Tria enim in scholis facimus dictionum gene-
ra, unum scriptum, alterum subitum, tertium quod interme-
dium est, et meditatū. Sed à stilo principium faciendum est,
inde recte ad commentationem fit progressio: subitæ dictio-
nes, suscipi non possunt, nisi post diurnam & assiduam scri-
bendi atq; commentandi consuetudinem. Commentatio re-
cte instituetur, quemadmodum & ipsa scriptura, in rebus no-
tis atq; quotidianis, aut si illa latine & aliena lingua recitent,
quæ in Græcis scriptoribus sunt interpretata. Quales sunt Ho-
meri & Demosthenis narrationes, laudes, uituperationes, am-
plificationes, & loci communes. Sed poëtica ita referēda sunt,
ut foro & circulis, quàm theatris atq; orchestris sint similio-
ra. In oratoribus etiam liberam uolo linguam, ut illa solum re-
tineantur, quibus nihil potest esse melius. quæ uero similia
sunt commutentur, si uidetur, & quæ deteriora, quod fieri so-
let in formis deterioribus aut uocabulis peregrinis, illa semper
tollant. Id etiam in scribēdo est retinendū. Verum adiuuāda
industria est tenerē ætatis magistrorū diligentia. & ut in pri-
mis ordinibus scripta argumenta dictantur à doctoribus, nō
inueniuntur à pueris, uerba etiam dantur & singula & con-
iuncta multa, sic hīc prius explicandus est locus ille à præcep-
tore, & ostēdenda quæ sint insignia, & talia ut nihil præstanti-
us, quæ item cum latinis similia quæ diuersa. Satis em̄ profece-
rit puer, si principio recte coniungit quæ audiuit, si equabili-
ter pronunciet, si nō erret, si scripto similia esse appareāt. Post
hanc exercitationem, etiam contrarię rationes inueniendę
sunt, neq; solum quod Demosthenes narrauit, sub commen-
tationem

tationem subire debet, sed etiam quæ à Media, & aduersarijs patronis uerisimile est potuisse adferri. Hæc ab illo etiam qui docet sunt præmonstranda. Vt enim optandum est qui crus fregit, illum si alteri innitatur incedere posse, ita etiam dignum maxima spe est, uel illa recte referre puerum posse, quæ ante magister uoce præiuit.

Ordo tertius.

EXtremo uero pueritiæ anno, ad tertium ordinem adolescens ascendet, ubi cum præceptis rhetoricis Dialectica sunt componenda, & maior dicendi facultas, differendi ratione adiuta, comparanda est. Sed constringere oportet Dialectica ex Aristotelicis libris, & exemplis philosophorum & theologorum illustrare. Sunt apud Aristotelem multa quæ non ad doctrinam artis, sed ad præceptorum demonstrationem pertinent, quæ hoc in loco sunt omittenda. Fidem enim iam nos habemus optimo magistro, suis ipse tum temporibus aduersarios habuit eruditos & doctos homines, quos nunc non habet, aut si habet, est illud eiusmodi genus Sophistarum, quod à doctissimis semper scriptoribus est uituperatum. Artis igitur probationem hic non requirimus, sed eius postulamus explanationem, & eam neque prolixam, neque operosam neque obscuram sed breuem, expeditam, & planam. In rhetoricis autem id legendum est, quod ex differendi ratione petitum est, ut sunt Ciceronis topica. In hoc etiam ordine Demosthenis & Aeschinis aduersarias orationes, interpretando explanari uelim, sed partiãdæ illæ sunt propter prolixitatem, & Demosthenis orationem ad secundam curiam, si absolui in tertiam non queat, uelim transferri. Hic illæ commentationes, in

F iij quarta.

Dialectica &
Rhetorica
præcepta.

DE LITERARVM LVDIS

quarta institutę continuandę sunt, & partes integrę, in utriusque oratione postquam enodata sunt, sumpto ad cogitandum tempore, oratione latina memoriter dilatandę: Ea exercitatio recte adulescentulis, cum dimittuntur imponitur, & audiuntur domo reuersi. Surripere igitur huic labor quartę horę oportet: qua cum per tempus et recitationem earum rerum quas cogitatione & meditatione habent complicata licebit, legere etiã utile erit, Historicũ Salustium, aut Cæsarem ad Liuium tum cum illi lecti erunt, perueniatur. Magnus ille quidem scriptor est, sed obseruator ætatum, & oratori dissimilior, quam Cæsar & Salustius. Thucidides enim magis Liuius quam Xenophon placuit, quem secutus est Cæsar Salustius rerum breuitatem, uerborum usu distincto & accommodatione propria compensat. Topicis Ciceronis de quibus dictum est, haud scio an Hermogenes rectius præponatur, certe legenda in hoc ordine sunt quę de statibus scripsit. Ita enim loco secundi libri qui est in Herennianis substituitur? Primus in quarto ordine interpositus est: quę in quarto libro docet Herēnius illa in quinto proposui explicanda. Tertius liber, quę de memoria habet, nolim explicari. Impediunt enim cursum nostrum, & artis obseruatio, & Dialectica præcepta magis quã illa, memoriam augent & stabiliunt.

Hermogenes
de Statib:

Ordo secundus.

Postquam ingressus est, adolescentum coetum, qui antea puer erat, mature ubi annum in tertia tribu uersatus est, ad secundã progrediet: in qua finem ornatę orationis præcepta & principiũ apti generis dicendi reperire oportet. Sed quę
finitima

finitima sunt, non solum continuari debent, uerum etiam coniungi atque necessitudine uinciri. ita & in ornatu id quod decet inchoari, & in eo quod decet ornatus perfici debet. Tardus Cicero & tum cum sciret quid aptum, quidque ineptum esset, didicit remos inhibere quid esset. Tironem etiam docuit, tum cum limari ab illo sua scripta patere, ineptum esse fideliter inseruire ualitudini. Quamobrem coniunctam habere debent exercitationem, sed in præceptione tenendus est ordo, & modus, de quo explicatum est. Demosthenis igitur oratio quam pro Ctesiphonte habuit si in tertia classe non potuit exponi, hic explanetur. Si uero ibi explanata sit, delegatur ex cæteris quæ uidebitur idonea. Dialectica præcepta, de quibus scriptum est ita cogi et explicari debent ex Aristotele, ut duos annos in illis maneant adolescentes, sed tamen in hoc loco exercitatione magis, quam præceptione sunt erudiendi. Itaque eadem hora qua præcepta docentur, dialogus aliquis ex Platone aut Cicerone interponatur, in quo demonstretur utendi modus, & recta doceatur disputandi ratio. Partitiones etiam Ciceronis hic proponendæ sunt, ad illustrandam firmandamque memoriam. Utilissimus hic libellus est, ut antea proposui, & in omnibus scholis retinendus, sed explicandus expedite. Pergant etiam in commentando & scribendo adolescentes, & seuerius iudicium scriptis corrigendis adhibeatur. Incipiet enim iam sese stilus foras efferre, & expectare omnium ordinum iudicia. Post cognitæ partitiones ueniendum est ad Ciceronis oratorem, ubi breui indicatur quid deceat, et quas res oratorẽ habere oporteat, et quomodo perficiatur. Isto enim anno fundamenta operis perfecti iacienda sunt, quod uigesimo primo absolutum uolumus uidere.

Ordo.

Exercitatio magis quam præcepta hic requiruntur

Fol. 20.

DE LITERARVM LVDIS

Ordo primus.

Decimus quintus annus libertatem adolescentibus pro-
mittit, & uiam ad primas artes maximasq; disciplinas
patefacit. Post hac enim conandum est ut illud aptum genus
dicendi adhuc adolescentes consequantur. Aptum appello,
quodcunq; literatum est, & doctrina illuminatum, & libera-
le, & rebus personisq; accommodatum. Hoc teneri haudquaquam
potest absq; maximarū atq; adeo propè omnium rerum cog-
nitione. Et quanquam ne ornatus quidem affingitur honestus, si-
ne liberali artium atq; philosophiæ doctrina: tamen quo per-
ficitur hinc habet, quod ex apto defluxerit. Quæcunq; igitur
philosophus summisq; uiri profitentur, elaborare decet ut adi-
piscamur: qua uero uia ad huius studij arcem perueniamus,
paulo post aperiemus. Ergo tenēdi adhuc sunt, hoc anno sub
magistris, & maiorum rerum faciēda principia, & discēda
ea sunt, quæ postquam assecutus est adolescens, publicis doc-
toribus commendetur. Proponendus igitur hic est liber Ari-
stotelis *περί ἐπιμνηστικῆς*, & alter liber eiusdem scriptoris de mun-
do, qui duo eodem anno, una aliqua hora quotidiana faci-
le percipiunt. Tradenda etiam Arithmetica sunt, & excuti-
endus Mela, et proponendus Proclus, & cognoscenda sunt
Astrologiæ elementa. Demosthenes adhuc etiam & Home-
rus interpretabuntur, quibus Ciceronis oratorios libros ad-
iungo. Dandum etiā ociū scripturæ et stilo est, neq; deponēda
commentandi exercitatio. Deniq; quid superiori et proximæ
disciplinæ desit, & quid principio sit opus in sequenti, diligen-
ter oportet considerare.

De festis

*Aptum dicendi
genus.*

*Arist: de inter-
pretatione, etc
de mundo.*

Studiorum fi-
nis Pietas.

Fol: 12.

HActenus percurramus omnes classes, & tributim omnē puericiam digessimus: sed quoniam pietatem finem statuimus studiorum, et de sacris literis nihil diximus, de his aliquid etiam est præcipiendum. Festi igitur dies huic auscultationi comparati sunt, quam rursus in duas partes distribuimus. Vna seorsim à populo in ipso ludo consistui debet, inde continuo ad alteram & ad publicam ducenda tota multitudo est, et collocanda cum populo. Verum in concionibus ordo præscribi non potest: est enim ibi seruiendum tempori. Modestiam autem et silentium, et attentionem summam esse oportet, in primisq; cauenda est omnis populi offensio. Imaginem enim honestæ disciplinæ, iuuentus præ se ferre debet. Ornamentum non minimum ciuibus adfert, liberorum modestia, sanctimonia, studium: dehonestant Rempublicam, qui secus quam deceat, faciunt. In puerili gymnasio, curandum est, ut anteq̃ ad liberas auscultationes ueniatur, cognitam habeant adolescentes, omnem Christi atq; apostolorum historiam, & ex Moyse quædam præcipienda sunt, quibus rerum gestarum & antiquitatis memoriam collegit, & utilia sunt ad cognitionem doctrinæ Christianæ. Festis diebus etiam is qui præcedit coniungi decet, in illis ciuitatibus, quæ unius diei solum uacationem habent. Postremo ordini cathedris explicandus est, tribus insequentibus, latino sermone uersum esse debet id quod interpretatur. Cæteris melior oratio, sermoq; græcus utilior. Duobus etiam primis Hebraica grammatica tradi debet, & cum primum fieri poterit, in ea lingua Moyses interpretatione est explanandus. Hoc modo primus, atq; postremus dies, Deo dicandus est, qui interme-

G dij

Hebraica
Grammat:

DE LITERARVM LVDIS

di sunt, illis recordationem quidem & cogitationem diuinitatis deponere non licet, eloquentia tamen & philosophia studia licebit recolere, sed ita ut ad illustrandam religionis doctrinam suscipiantur. Pomeridianis horis, postremo die hebdomadis, in Musicis omnes exercendi sunt. Liberalis enim est huius artis et scientia, & usus, et nisi a pueris condiscamus, sero grandiores cognoscemus.

Musica.

De publicis & liberis lectionibus.

Publicorum professorum, collegium, tanquam populi liberi ciuitas est, in qua populus ipse sibi leges constituit, & quibus ipse se astringit: qui uero in nouem ordinibus uersant, quasi patres familias sunt, qui ut liberis ita discipulis suis imperant, quod honestum putant. Sed cum lex sit, qua Deus uniuersum mundum regit, nihil est quod omni ex parte legibus sit solutum. Itaque ut liberum populum, ita etiam istas auscultationes propter illas pueriles, in quibus indulgetur minus, appello liberas, sed tamen certis legibus distinctas. Qui igitur summis, suisque doctoribus proximi sunt, sed tamen longo intervallo proximi, admitti debent ad hunc coetum. Finis enim studiorum non ita procul ut ante, uideri potest, quem quisque inde ab initio debet proponere. Fecimus autem unum & primum studiorum finem, pietatem literatam, sed multis illa certe modis exercetur; et diuidi se ipsa patitur, in uaria officia, tanquam partes. Manet enim ipsa non in Theologis solum, uerum etiam in iuris peritis, & medicis, & in omni professione manet. Et docere religionis ignarum, & defendere innocentem, & curare aegrotum, ad caritatem atque Christianam religionem

Lex.

Varia pietatis officia.

RECTE APERIENDIS.

26

De certa profes-
sione quomodo
ratio mēnda.

ligionem pertinet. Primum igitur unusquisque se in consilium adhibere debet, deinde etiam magistros & parentes, & amicos aduocare, atque providere ad quod uitae genus sit aptus. Ad quodcumque uero idoneam se naturam habere sentiet, ad id & consequendum & ornandum, omnes & cogitationes, & lectiones, & scriptiones, & auscultationes referat, atque ita referat ut in eo ceteris conetur praestare. Deprauatum genus est hominum, etiam eas quas ignorat artes exercentium, & qui eo ingenio sunt, neque theologi neque iurisperiti, neque medici, neque doctores ulli sunt ferendi. Non enim illud sine miserabili iactura fit acuminis, ualitudinis bonorum, & mentis. Neque quisquam se potest excusare multitudinem, qui minus sit affecutus, quam profiteatur. Sed ut in theologia, ita etiam in ceteris disciplinis, summum est, animi integritas, metusque Dei. minusque nocent indocti, si sint boni, quam docti, si negligant uirtutem: uterque tamen in uicio, sed minus alter, uerum in uicio tamen, qui dum id suscipit quod efficere non potest, uel privati propriisque studij, uel impudentiae, uel stultitiae, & inertiae significationem praebet. Sit igitur is qui ad publicum ludum & istam liberalem disciplinam deligitur, natura ita bonus, ut uelit: & ita industrius ut possit, ita etiam erecto & alacri animo, ut nolit exercere priusquam eam quam sequitur artem, didicerit: atque cum hac uoluntate ad doctores ac magistros deducatur.

Integritas ani-
mi & Dei
timor

Quales publicae interpretationes, & quales priuatae lectiones esse debeant,

Sed habet unaquaeque saepe ars scriptores multos, uariosque libros, & multiplicem praeeptionem, quibus in rebus
G 2 electio

DE LITERARVM LVDIS

electio est facienda. Incidere igitur in libros inconsiderati hominis est: summo cum consilio, summoque iudicio qui prudentes sunt, accedunt. Quia in re multos illa uulgata sententia fefellit, nullum esse librum tam malum, qui non aliquid boni habeat: sed ad id genus tum est tandem ueniendum, cum quod optimum est, & quod obscuritatem magnam habet, & sine quo habere id quod sequimur, non conceditur a natura. Non omnia possunt etiam quae utilia sunt explicari in scholis. Itaque necessaria et optima ex optimis autoribus deligere praeceptores oportet, caetera relinquenda priuatis studiis sunt, sine quibus impedita atque imperfecta doctoris industria est. Autorum explicatores, domi leguntur utilius, quam interpretentur in schola: Vt enim ineptum esset Bartholum a iurisperitis recitari, Iustiniani scripta negligi: & ut imperite, ac foede fecerunt Sophistae, qui Scotum & Thomam interpretati in suis coetibus sunt, ita peraeque prope illi atque hi, qui in explanandis Aphorismis, atque similibus Hippocratis scriptis, Galeni commentarios exponunt & interpretantur. In sacris literis, quod praeter Euangelistas, et epistolas Apostolorum, & Mosis atque prophetarum libros explicatur, prope totum intempestiuum est. Ne Chrysostrimum quidem aut Basilium, et his aequalem Gregorium legendum in gymnasijs theologorum censeo: sed domesticis studiis committo. Idem ego de omnibus philosophiae studiis iudico. Poetae excutiendi sunt, qui graues sunt, et ad intelligendum difficiles, post bene perceptum Vergilium & Homerum; et quoniam multa sunt Poetarum genera, ab utilioribus est incipiendum. Ouidius prope in omnibus facilis est, ideoque relinquendus bibliothecis & legendus domi. Faestorum tamen libri, et utilitatem habent, & difficultatem. Metamorphosis legi omni-

*Comentaria
priuatim le:
genda.*

*Graues &
difficiles Poet:
haec expli:
candi.*

gi omnino debet, at scholæ curriculum impedit. Necessaria magis est Comitorum & Tragicorum Græcorum explicatio: sed nō omnium, uel Tragœdiarum, uel comædiarum, sed Comitorum & Tragicorum omnium, sunt enim insignes, ut Euripides, Sophocles Aeschylus: Aristrophanem propter nubes, & calumnias aduersus optimum philosophum Socratem fictas atq; conflatas de ludo eijcerem, nisi utilitas in eo tanta esset, ut cum optimis comparetur. Pindari hymni, et Horatianæ ode recte componunt et leguntur. Idem de Vergilij æglogis et Theocriti. Idillijs statuo, sed Vergilius puerili ludo & inferiori ordini aptior est. Theocritus in hisce liberis scholis collocandus. Præterieram Hesiodum, qui cum primis est legendus, neq; male Homero succedit. Aratum mathematicis cū Dionisio relinquo: Lucretius Philosofo dignus est, sed tamen concedimus illum ocio poëtarum, est in illo uetustas uerborum, & sententiarum insignes formę sunt, cum de diuinis ac naturalibus rebus agit. Multa habet quæ uel oratorem deceant. Olim grammatici poëtas interpretabantur, poëte uero, tantum sua recitabant, nostra tempora requirunt, ut idem sit et grammaticus et poëta: In historijs facilis est lectio. Nostri scriptores sine interprete cognosci possunt. Ex Græcis Thucidides, et Herodotus, et Xenophon, si intelligant, ceteros domi licet cognoscere. Ex Thucidide sententiarū grauitas, et plenorum uerborum collocatio, ex Herodoto lepos et profluens genus compositionis, ex Xenophonte suauitas et puritas orationis locupletatur. Denicq; multa Herodotus, plura Thucidides, Xenophon nihil non habet quod sequaris. Hos tres Cæsari & Salustio, quos dedi inferioribus ordinibus sentio adiungendos. Liuius etiam opus ha-

G 3 bet.

Comici &
Tragicj.

Aristoph:

Lucretius.

Historicj.

DE LITERARVM LVDIS

*Quæ ex his
prælegenda.*

Iuris periti.

bet explanatione, sed pars quædam eius est delegenda. neque tres illos uolo absque intermissione totos legi: post singulos libros plerumque permittitur nonæ materiæ interpositione. Ex philosophis illa legi & proponi uolumus, quæ necessaria sunt, & à doctoribus cæterarum artium non explicantur. ut Dialectica, Ethica, Politica, & Physica, quæ à mathematicis & medicis non leguntur, ut libri Aristotelis de anima, & de naturalium rerum auscultatione, et Platonis Phædo. Animalium historia, et humani corporis compositio, et herbarum uires atque notiones, et Platonis Timæus, et similibus rerum libri, cum medicis ad exponendum diuidi possunt. neque potest mathematicus ea ignorare, quæ sunt apud Aristotelem de cælo et mundo, quia propter hi duo philosopho adsint, qui non oïa simul docere potest, tametsi omnia debeat scire atque profiteri. Iuris periti etiam non omnia quæ sunt apud Iustinianum necesse habent excutere, quædam discipulorum sunt relinquenda industriæ, sed quæ necessaria sunt, & uiam atque rationem habent, et insignes utilitates adferunt, in illis professio suscipienda est. neque ignarus potest esse, ut nec consuetudinis & iuris, sic etiam quæ de moribus & Rep. à philosophis sunt explicata. quia propter etiam hic postquam aliquid in sua arte absoluit, ex philosophis potest adferre quædam, tum cum est in hac literarum disciplina necessarium, ad absoluendum istud annorum quinque curriculum. Neque immunis Theologus, qui scire debet, quomodo Resp. sancte gerenda sit, & quomodo cuique inter ciues suos, & in sua familia sit uersandum. quare ad huius etiam officium pertinet docere cum est opus.

De Ari

RECTE APERIENDIS

28

De Aristotele, Platone, & Cicero,

Sed ex quibus sumenda sint quæ traduntur facilis, est cōsideratio. Habent enim omnes artes suos autores in quibus errari nō potest. Theologia duo genera certissima, perpetuæ scriptorum habet. Apud medicos Hippocrates ac Galenus perfectam artem confecerunt. Apud Iurisperitos nihil melius est, quam quæ Iustinianus edicauit. Philosophis Aristoteles datus est, qui præter tot tantarumque rerum explicationem quæ prope omnia docet non solum eam artem perfecit, qua in omnibus artibus utuntur, & quam ad omnem disputationem adferunt, sed etiam dicendi rationem pulcherrima doctrina, dilatauit. Plato inter philosophos copiosissimus & amplissimus autor, dialecticorum exempla omnia suppeditat. neque mihi dubium est, dialecticos in arte perficienda multum Platonis uestigijs adiutos esse. Sed & orator quam plurima notare apud Platonem potest, quæ in dicendo imitetur. Inter sapientes eloquentiæ laus summa, & inter eloquentes sapientiæ locus primus huic philosopho debetur. Ita copiosus est in eius sermonibus Socrates, ut quodcumque demas id te credas amisisse, ita docet ut discere uelle uideatur, ita concedit ut uincat, ita uincit ut non id uoluisse appareat Itaque post pueritiæ educationem interpretandi sunt huius dialogi, in quibus amplitudinis quidē & doctrinæ delectus haberi nō potest: sed tamen ad studiorū progressionem & ad ludi distributionē necessaria quedā & ratio et electio poterit accommodari Quod uero nomē inter græcos philosophos Plato, id inter Latinos oratores Cicero est cōsecutus, sapientissimus orator, eloquentissimus philosophus, oratorum omnium clarissimum.

Cuiusq; artis auctores perfecti.

Aristot:

Plato.

Cicero.

DE LITERARVM LVDIS

firmum lumen, & unicum omnium literatorum exemplum. Summa laus apud hos tres manet, & ut uideo mansura perpetuo est: & cum omnia cognoscenda sint, quæ scripserunt, tamen quoniam ab uno atq; altero interpretari omnia non possunt, partitione opus est, ut doctorum unusquisq; quod suam artem ornare posset, putet ad se pertinere. & quoniam ne sic quidem omnia legi possunt, seligi primum necessaria de inde optima debent, cætera priuatis studijs atq; bibliothecis concedenda.

Distributio publicarum lectionum:

Communicare igitur inter se doctores docendi munera oportet, & distribuere operas, quod si facient, & in curijs inferioribus, firma fuerint posita fundamenta, facile reliquum opus exædificabimus. Sunt autem lectorum atq; doctorum nouem genera. Vnum quod sacras literas explicat, quod primum est & summum: alterum iura legesq; interpretatur, tertium quod conseruandæ recuperandæq; sanitatis præcepta tradit. Atq; in his tribus exercetur uita humana. Quicquid enim agunt homines, faciunt id aut animi mentisq; causa, quam Deo deuotam uolunt: aut ob uitæ custodiam atq; productionem: aut ut sua honeste tueantur, amplificent, tradantq; quasi per manus nepotibus. Nostris paucis hisce seculis qui horum trium doctrinam consecuti essent doctores uocari placuit, nouo uocabulo in hac significatione. Vnæquæq; enim ars suos doctores habet, quemadmodum rhetorica Hermeten & Hermagoram habuit, & Grammatica Aristarchum. Sed sunt quidam quibus, horum trium professio, uel difficilior est quàm ut assequantur, uel non exercere cupiunt

IX Lectorum
genera.

Theol.
Iurispe:
Medicj.

Doctores
Vulgo.

unt:ociumq; quod malunt sequuntur. Itaq; quartum genus quoddam est, quod se mathematicis dedit, in eoq; etatem consumit. Est etiam quintum amans antiquitatis, quod in legendis describendisq; historijs consultum esse cupit sibi vitæq; humanae. Quidam etiam excellentes ad letitiam nascuntur ingenij ui, & impetu mentis plurimum ualentes ideoq; numero sum genus orationis, sequunt, quod est poetarum. Nonnulli uero philosophorum sunt administri, ut dialectici, aliqui oratorum, ut rhetores, aliqui poetarum atq; historicorum ut grammatici, quod genus, nos hodie in puluerem detrudimus, & molestissimis astringimus laboribus: minimum nunc inter eruditos, olim uero professione magnum. Itaq; de hoc dictum est ante, nunc de his octo est explicandum.

De consensu artium & rerum omnium,
& de numero lectionum.

Sed in his octo philosophum atq; oratorem continere uolo, quorum uterq; omnia posse profiteri atq; suscipere uideatur, sed alter scientiam rerum, alter dictionem uerumq; ornatum illorum quæ sciri possunt pollicetur. Vt igitur hos duos, in horum omnium de quibus dictum est, scholis uersari atq; educari uolumus, sic etiam hi in minorem numerum poterunt constringi. Nemo enim omnium perfecte unius alicuius doctrine scientiam consecutus est, qui ceteras ignoret. Omnes enim res quæ in natura positæ sunt, quæue aut ortum & occasum habent, perpetuo & sempiterno connexæ sunt inter se uinculo quodam societatis: & quemadmodum res sic rerum etiam discipline perenni sunt constrictæ necessitudine

Mathematicj

Historicj

Poetæ

Dialect:

Rhetores

Philosophus scien:
tiam rerum, Ora:
tor eorum quæ
sciri possunt
uerum orna:
tum profite:
tur.

Discipline in:
ter se connexæ.

DE LITERARVM LVDIS

VII. doctores
publicj.

situdine, ut qui unam earum perfecte norit, reliquarum quoque
profiteatur se non esse ignarum. Contrahamus igitur octo il-
la genera, & ex paucioribus magistris gymnasium constitua-
mus. Nam et poeta ille etiam historicos interpretari poterit
& grammaticam pueritię præfecimus Quo circa septem sunt
qui docebunt quotidie, ita ut neque horas neque scriptores eos-
dem occupent. Etiam eiusmodi uiam poterunt atque ratio-
nem ingredi, ut unus ex omnibus artibus ac literis quantum
satis est ad excellentem doctrinam consequatur. De iurispru-
dentia & de medicina, & Theologia nullum dubium est,
quin qui discere tantum non potest quinque illis annis si unam
quotidie horam uersetur in scholis, ut per se reliqua assequa-
tur, ineptus sit ad illam doctrinam ad quam se applicarit. Neque
dubium aut ambiguum est, poetam illum atque historicum
iactis his initijs que in illo inferiori gymnasio fieri uolumus,
tantum quinque annis efficere posse, ut in omnibus scriptori-
bus egressus adolescentiam iuuenis expedite sine interprete
uersetur. Dialectico plus oneris impositum est. Nam quoni-
am philosophi qui prope solus omnia profitetur, administer
est, rationem differendi, & perspiciendi atque diiudicandi om-
nem debet tradere. uiam etiam patefacere, ad earum rerum sci-
entiam, que de moribus & uita, & que de rebus nature à max-
imis uiris hoc est a sapientissimis tradita sunt, & cognitione in
hac uita quantumcumque est comprehensa. Qua in re adiuto-
rem illum rhetorem habet, oratorum famulum, qui non solum
dicendi præcepta dare atque perficere debet, sed etiam ea cog-
noscere oia, quæ in oratione subtili acumen subeunt, et sus-
cipiunt orationis cultum conuenienter ac honeste. De disse-
rendi ratione nemo melius Aristotele explicari potest. Rhetorici libri

• RECTE APERIENDIS. 30

fici libri extant complures, sed tres illos Aristolelis, & tres de oratore, & Hermogenis quos scripsit de dicendi formis uicio sum est ignorare, reliqua quæ de moribus præcepta sunt & scribuntur de natura, à Platone & Aristotele sunt petenda. Sed & morum optimus informator, & in ciuitate præclarus cõsiliarius theologus est. Percurri breuiter quæ de his septem doctoribus sentirem, cætera institui commodius quam præcipi possunt.

Quæ lectiones theologo, quæ iurisperito, quæ medico, quæ cæteris sint audiendæ.

Q Vi igitur necessarias illas tres hominum uitæ artes cognoscere uolent, ita in his eum uersari oportet, ut à cæteris artibus ac literis, quibus adiuuari hæ artes possunt non deficiantur. Itaq; ille Dei quasi interpres, & cœlestium rerum præco Theologus neq; ignarus sit differendi, dicendiq; scientia, & eos cognoscat, à quibus conseruata est antiquitatis memoria, & præscripta ratio constituendarum Rerump. atq; familiarum. Iurisperitus uero, indignus eo nomine est, si quæ de Rep. & moribus philosophi statuerunt, ignoret, & amouendus à sua curatione, si non cognouerit: quid maiore eius, à quibus leges accepit, egerint, neq; legerit atatum omnium historias, et quoniam Christiana Resp. quasi imaginem diuinitatis exprimere debet, tenenda etiam sunt illa, quæ Deus literarum monumentis mandari à sacrarum rerum scriptoribus uoluit, & cum è ludo iurisperiti multi prodeant regum consiliarij, & gubernatores Rerump. uox quoq; eius rhetoricis præceptis est erudienda, & quia sæpe disceptandū est de iure scire cum cæteris & illa debent quæ traduntur à Dialecti-

H 2 cis

Quæ Theologis
scire debeat.

Quæ iurisperi-
tibus.

DE LITERARVM LVDIS

Quorū medicis

cis. Medico etiā multa necessaria sunt ad artis suę p̄fectionē. Nisi enim illa habeat quæ philosophi de rebus naturæ explicarunt, non poterit cum magnis numerari. à philosophis igitur et mathematicis multa cognoscenda sunt, si iustum curriculum suę professionis uolet percurrere, quo in studio, si differendi scientia destituatur, deficient etiam ea quæ in perfectis medicis sunt summa. Non infinita sunt ea quæ præcipimus, uix credi potest, quātas & quam multas res humanus animus annis quinque possit perlustrare, post illam puerilem disciplinam. Difficilis est fateor & plena fastidio sex horarum auscultatio, at qui quatuor recusat, haud scio an dignus ut appelletur sapientiæ studiosus uideri debeat. In hoc igitur publico & literato gymnasio, ut in illo puerili quatuor horas quotidie doctorē audiat, qui uolet esse magnus, aut theologus, aut medicus, aut iurisperitus. Ita uero quatuor hæc tempora dispense, ut quinto sextoque atque etiam septimo carere possit, ita uero illi sex interpretes sua tempora distribuant, ut quæ singularia sunt artis & cætera studia non multum adiuuent, tum legant cum parti alicui utilius est alia cognoscere. Neque enim necesse habet theologus audire medicum, cum tradit curationem oculi, at cum anatomica docet, & humani corporis partes & partium singulorum & actiones & figuram indicat & oculis subiicit ac quasi contrario ordine quam eo quo factum est, animal in quo mens est, resoluit, eò utiliter & poeta et Theologus accedit. Cum igitur liber Galeni de pulsibus legitur, minui potest labor Theologo, cum Iuris interpret singularia quæ in Iustiniano sunt capita explanat, abesse potest, at cum quatuor illi libri interpretantur, quibus informatur iuris consultus, non potest sine inertiae suspitione abesse. Sunt omnium

Anatomia.

um artium scholę quędam, quę ad omnes nō pertinent, quę ita digerendę sunt, ut studiorum continuationem non disturbent. Quod de tribus dictum est, id etiam ad illos pertinet, qui in nulla professione necessarię doctrinę ætatem degunt, neq; certis limitibus sese coërceri patiuntur, sed ocio tantum & literarum oblectatione acquiescunt: quibus tamen ita uiuendum est, ut illorum etiam uitę ac studiorum ratio apud amicos constet. Nam quo liberior est, & quominus se arctioribus artium atq; literarum locis includi patiuntur, eó plus possunt percipere.

De duplici partitione in ratione docendi.

Tenenda igitur in scholis duplex uia & ratio est. Vna est qua generatim res uniuersa traditur, nulla disceptatione cum aduersarijs suscepta. altera singularium rerum, quę proprias quasdam habent & exceptiones, et quęstiones, & demonstrationes. Est etiam altera partitio, quam maxime sequi in scholis utile est. Aliquando enim sine autore, nulloq; proposito scriptore ars aliqua docetur, tum cum magister id potest breuius & planius quàm hi qui de eadem re scripserunt: id quod fieri potest in multis: aliquando etiam liber adfertur in quo rursus bipartitus est modus in docendo. Nam aut omnia ordine atq; singulatim excutiunt, aut quędã omittuntur, & ea solum aperiunt quę sunt necessaria, quod in multis fieri potest apud Aristotelem & Galenum aliosq; scriptores multos, quibus aliter quàm ars ipsa desiderabat, propter aduersariorum opiniones explicandum de rebus fuit. Itaq; illa generalia quotidie, nisi à quatuor tradi debent, quo omnibus

H 3 cogno-

Generalis ar:
tium traditio-

DE LITERARVM LVDIS

cognoscere liceat, tres uero semper sint, qui illa, quæ singularia sunt, & redacta in angustos quasi carceres earum artium, quarum quæstiones habent, eos doceant, quos proprios perpetuosq; auditores habent. Hoc modo assequemur quod uolumus, ut intelligamus ac teneamus illam omnium artium atq; literarum consensionem.

De priuatis studijs.

AT parum adferunt utilitatis scholæ, si secreta studia domi nulla instituantur. Etsi enim nulla sine interprete ars per perfectie percipi potest, & magnam uim ad excitandum eius qui docet uox habet, tamen in eodem sunt uicio, & qui nullam exercitationem domi suscipit, & qui se non sinit à doctore erudiri. Sed utrumq; suas habet & commoditates & impedimenta. Nam qui in cœtu cum multis instruitur, in hoc quasi emolumentum capit, quod quæ domi magno cum labore uix consequi possit, ea ipse breui auscultatione, certius & perfectius cognoscit, quam si sua inuestigatione nitatur. illud uero est in eadem re incommodi, quod sæpenumero mentis acies in ludo turbatur, & animus ad alienas cogitationes rapitur, quod in nostra bibliotheca cum assidemus, tamen si accidat etiam, tamen quæ ibi aguntur, queruntur, inueniuntur, quasi priuata sint, & à nobis nata sic amplectimur, ut firmiter animis inhærescant. Sunt aliæ multæ utilitates utriusq; rationis, ut nisi coniuncta sint hæc duo, paruos progressus in literis facturi simus. Sed in frequentia, & in publico conuentu simplex labor suscipitur, in quo diligens attentatio, firmâq; memoria requiritur: ille uero secretior locus duarum rerum curatio

utilitas publi:
cæ auscultat:
tionis.

RECTE APERIENDIS.

27

curationem præscribit. Vna est ut reuoluat, quæ in ludo tractata sunt, ut & singula intelligat, & quæ distracta fusacq; sunt ad communes generum summas reuocet; altera ut ea priuatim legat quæ doctoris industriam subleuent, & quarum uis saepe id quod tantum inchoat, um à præceptore notatur, perficiat, ut plenus progressus, expeditus ascensus ad arcem doctrinarum fiat. Sepe etiam accidit, ut uel morbo impediti, uel occupationibus necessarijs auocati, non adsimus cum doceatur; aliquando etiam utile est, aut comœdiæ, aut orationis, aut historici libri recitationem præterire, tum cum uacamus melioribus, quas incōmoditates priuata diligentia, nostraq; bibliotheca compēsat, si sine magistro & interprete nos eadem assequamur. Semper aliquid ei qui uolet esse magnus est aut querendum, aut audiendum, aut legendum, aut disputandū; qua in contentione cum soleat, satietas & fastidium esse reficiendus animus uarietate, relaxandus inæqualitate, ut facilia grauibus, læta tristibus, noua ueteribus succedant, & à lectione ad scriptionem, à scriptione ad ludum, à ludo ad sermonem eruditum, & literatam familiarium congressionem accedat.

De disputandi & declamandi consuetudine.

PRæscriptum iam a nobis est, quomodo puerilis educatio instituenda sit, & quomodo quinque illi anni postremi ad perfectionem studiorum sint impendendi. sed de discipulorum exercitatione quæ in ludis suscipi solet nihil est hætenus explicatum. Sunt autem eius consuetudinis duo genera, unum disputandi, alterum declamandi. Disputandi morem bis per mensem repeti moderatum laborem habet. Hic ut excitatio adhibea-

Duo primatis
Studijs agenda

Fol. 16.
b.

Quoties dispu:
tandum.

Duo Exercitationis genera.

Disputatio & Declamatio

III. personarum
genera in disputat:

Officium eius, qui
disputationi
praest.

Alacritas dis-
putantis.

Qua in discep-
tationem nota
canda.

DE LITERARVM LVDIS

adhibeatur, quatuor sunt personarum genera comparanda, Vnum eius est qui respondebit, alterum eorum qui subsidiū adferent, tertium id est quod in aduersariorum subsellijs sedet, quartum quod uniuersam disputationem moderatur. Haec quatuor in duo contrahi possunt, ut unum differentiu sit, alterum iudicantium. Qui uero questionis capita proponit, unus sit, isq; solus interrogetur ab his qui contra differunt: Sed quia fit saepe ut subito nobis in mentem non ueniat, quod commode respondeatur, addi huic tres debent, qui quasi subsidio ueniant: sed dandę illis respondendi partes sunt, ab eo qui omnibus praest ne perturbatio oriatur, & ne se impedi- ant mutuo, qui tanq; in conuiuio rex sit, & unicuiq; quod ui- debitur imperet. Iudicare autē hunc non prius oportet, quam recurrat interrogatio ad primum, huic enim illud conceden- dum est ut bis rogetur: Liberalis decet hunc coetum disquisi- tio, carens metu & stupore, uerum alacritas adsit & reueren- tia. Itaq; is qui iudex constitutus est, estimatoris se partes, non obiurgatoris sciat sustinere. Pudor enim subrusticus & me- tus, etiam quae meditata scriptaq; habemus, tollit. alacritas uero & excitatio multa saepe subito, & ex tempore inuenit, quae cum domi sumus, nobis in mentem non ueniunt. Res etiam ipsa quae ad disceptandum proponitur, talis sit, ut in cō- trarias partes uerisimiles sententias habeat, id quod non so- lum in probabilibus fieri potest, sed necessaria quoq; pronun- ciata saepe habent aduersarias opiniones, quibus uidentur in- firmari. Conclusiones & argumentationes apertae, breues, atq; simplices, & singularum partium interrogationes, utilio- res principio sunt, quam perpetuae & prolixę orationes, & ar- gumentorum multitudo: ad quas tum ueniendum est, cum
faculta-

Facultatem disputandi fuerint maiorem consecuti, at in his ip-
 sis longis probationibus, siue scriptæ adferantur, siue nascentur
 ex ipsa concertatione, epilogi breues atq; concinni faciendi
 sunt, qui efficiunt, ut intelligenter disceptent. Sed aptissima di-
 sputationibus breuitas est, et ad intelligendum, & ad uitandū
 insidias aduersariorum, idonea. Suspecta enim est propositio-
 num conglobatio, & sæpe a Sophistis adhiberi solet. Protago-
 ras quidē a Socrate facete laudādo irridet, quod & copiose &
 breuiter interrogatus respondere possit: at ab eodem oratores
 uituperantur qui *σμηκρὰ ἐρωτυθέντες δόλιχον κατατίνουσιν*
τὸν λόγον. Sed hæc de disputandi consuetudine: declamandi
 uero exercitatio, non solum ad uerborum uolubilitatem sed
 etiam ad præcepta philosophiæ est accommodanda, ut non
 solum diserta sed etiā sapiens sit oratio. Triplex autem eius est
 tractandi uia, aut em̄ subite dictiones fiunt, aut dato ad cogi-
 tandum spatio, aut domi sunt scriptæ. Prima illa duo expedi-
 tam promptamq; requirunt memoriam: postremum etiam
 ex scripto poterit recitari, quam consuetudinem non possum
 improbare, si non solum pronunciet adolescens quæ scripsit,
 sed etiam quam uiam sequutus sit indicet. Hoc enim modo &
 plus utilitatis auditoribus adferetur, & ipse qui recitabit ma-
 iorē ad scribendū diligentiam & curam est adhibiturus. Poe-
 matum etiam & carminum festiuorum, & concinnorum &
 argutorum lectiones admitto: est enim liberalis exercitatio, et
 magnas utilitates adfert etiam in orationē. Hæc de declaman-
 di, scribendiq; consuetudine, sine qua exercitatione nihil præ-
 clarum in literis effici potest. Sed uidendum est ne in dispu-
 tando loquaces, & in scriptura tumidi & inanes & impuri &
 negligentes simus. In disceptando subtilitas, et acumen, & in
 I stilo

Breuitas dis-
 pitationibus
 aptiss:

Fol. 33. b. Triplex de:
 clamandj ra:
 tio.

DE LITERARVM LVDIS

» stilo uis & ornatus & elegantia & diligentia laudari solet. Scri-
» bere quam plurimū, & disputare quā sepiissime oportet: neq;
» prolixitate diligentiam, sed ornatu & acumine aestimamus.
Quod concinnum est, etiam si breue sit, tamen laudem indu-
striae habet: quod uero inconditum & mendosum quamtū-
uis prolixum sit, cadit in uituperationem. Est autem in omni-
bus argumentorum habenda ratio, ut ea seligamus, quae subti-
litate, acumen, ornatumq; capiant, qua in re illud uidendum
est, ne quod proponimus nobis sit ignotum. quod enim igno-
ramus, neq; elegantia conuenienti neq; ingenio subtili po-
test esse locus. Notum igitur sit quod tractare uolumus, & ca-
pax omnium quae studemus affingere.

De concordia & modestia, & diligentia professorum.

IN his rebus & in caeteris omnibus studijs, discipulorum in-
dustriam, alere debet magistrorum diligentia. Et quanq; di-
ligentia imprimis in doctoribus spectanda est, tamen concor-
dia atq; modestia maxime praecipue decet. Offensiones
enim turbulente & spiritus effrenati, ab avaricia plerumq; &
ambitione oriuntur: quorum alterum impium, alterum illibe-
rale, utrunq; semper indignum magnis ingenijs fuit. Sape
turbare studia solet inuidia, & nulla re magis religio quam
ambitione uiciatur: & in quocunq; illa duo sunt, nullus ibi lo-
cus est caritati. Vt autem ipsarum artium atq; doctrinarum,
quorum professio in ludo suscipitur, sempiterna consensus, &
firmissimum uinculum est: ita etiam necessitudine coniu-
gi harum doctores decet, ut similia sint in tali quasi collegio
studia, eadem consilia & consentientes uoluntates. Qui inui-
dia

ista torquentur, & iactantur ambitione, in illis nihil fidum, ni-
 hil perfectum, nihil quod cuiusquam uirtutem possit oblecta-
 re. Et si quibus unquam temporibus, religio magna exempla de-
 siderauit, nostra maxime desiderant, in tanta potentia & copia
 aduersariorum. Ferendae igitur in illis locis offensiones non
 sunt; ubi seuerior instituit disciplina, quae ad omnes homines
 pulcherrimas quasi demanantes comoditates habet. Plerumque
 enim ut regum uoluntatem & cultum, ceterorum nobilium habi-
 tus, sic discipulorum studia, magistrorum rationes, etiam in-
 eptissimas imitantur: Itaque non doctrinam ad posteros uicio-
 si transmittunt, sed uiciorum stirpem radices agere sinunt, atque
 in sempiternum, quantum in ipsis est propagant. Consensus igitur
 sit studiorum & laborum, & communicatae uoluntates,
 & distributa opera. Illud etiam elaborandum est, ut non so-
 lum ea teneamus, quae nos docere oportet; uerum etiam cetera
 cognoscamus quo ad possumus, quae a reliquis, uel qui in-
 fra, uel qui supra nos sunt, traduntur. Nam & quae ante didice-
 runt pueri, ea in superioribus locis sunt etiam retinenda, & quae
 in manibus sunt, insequentibus sunt accommodanda. Praesentia
 doceri, praeterita renouari, & futura praedici debent, haec
 enim plurimum ad excitandum, custodiendum, erudiendum
 ualent. Versatur autem omne docentis officium in docendo,
 corrigendo, cohortando, dehortando, quae omnia dissensio-
 ne perturbantur. Sed sunt quaedam necessaria concertationum
 genera, ut puericiae, & ueritatis. Errores enim ex hominibus
 tollendi sunt, & contra inscientiam doctrina, & contra uici-
 um uirtus est defendenda. Sed abesse debet ab omni inquisiti-
 one ueritatis animi perturbatio. Itaque recte a philosophis So-
 crates laudatus est, cuius suauissimus sermo ita cum Sophi-
 stis

Discipuli saepe in:
 eptis proceptorum
 imitantur.

Docentis offi-
 cium.

DE LITERARVM LVDIS

Eis instituitur, ut ueritatis studium susceptum esse uideatur: & maximus lepos, atq; humanitas appareat cum docet, cum emendat, cum contra sentit, cum ridet: sine cōtumelia, sine ira, sine scurrilitate, ut uicia uitasse, homines uero non odisse uideatur. In pueris etiam & adolescentulis honestæ contentiones excitantur, alitur enim his illorum industria, & frenari moderariq; possunt, à præceptoribus tum cum præter modum exardescunt. Non uituperandum est, si uinci turpe, & doctrinæ excellere gloriosum esse existimet. Turpe em̄ est nunq; excitari & semper ignauia inertiaq; condēnari. Deinde non maneat in puerili ætate affectus, imò sumæ amiciciæ ex talibus contentionibus efflorescunt. Vt enim causarum aduersarij, maximiq; patroni, cum orant grauiter contendunt & uociferantur, ubi uero peroratum & iudicatum est, reconciliantur sic etiam post puerilia hæc dissidia, quæ literarum doctores moderantur, summa plerunq; inter grandiores existit charitas & beneuolentia. Sed magistrorum studia magis quam concitationes exerceri decet, & si quæ contentiones esse debebunt, quod fateor, sint illa comitatis, humanitatis, charitatis, nō aspersionis, non crudelitatis, nō odij: & talis in literarum gymnasio conuictus, qualem poëte in Helicone & Parnaso musarum affingunt, summa cum concordia, ut uocum, numerorum, instrumentorum, sic uitæ, studiorum, atq; uoluntatum. Percurri breuiter, quæ de puerili educatione, & de aperiendis literarum ludis in præsentī præcipi poterant: & uiam quandam si non patefecī, at comonstrauī saltem iter, in quod si intremus, facilius ea quæ maxima sunt, consequamur.

E I N I S

Quæ contentiones
discipulorum
ferendæ.

Ex concilio Gabalionensi, capite
tertio.

De Scholis Canonicoꝝ instruendis.

Oportet etiam ut sicut Dominus Imperator Karolus uir singularis mansuetudinis, fortitudinis, prudentiæ, iustitiæ, temperantiæ, præcepit scholas constituant, in quibus & literalis solertia disciplinæ, & sacræ scripturæ documenta discant, & tales ibi erudiant, quibus merito dicatur à Deo. Vos estis sal terra, & qui condimentum plebibus esse ualeant, & quorum doctrina non solum diuersis heresibus, uerum etiam Antichristi monitis, & ipsi Antichristo resistant, ut merito de illis in laude Ecclesiæ dicatur. Mille clypei pendent ex ea omnis armatura fortium.

Ex concilio Toletano. xvi.

De conuersione Clericorum in
uno conclau.

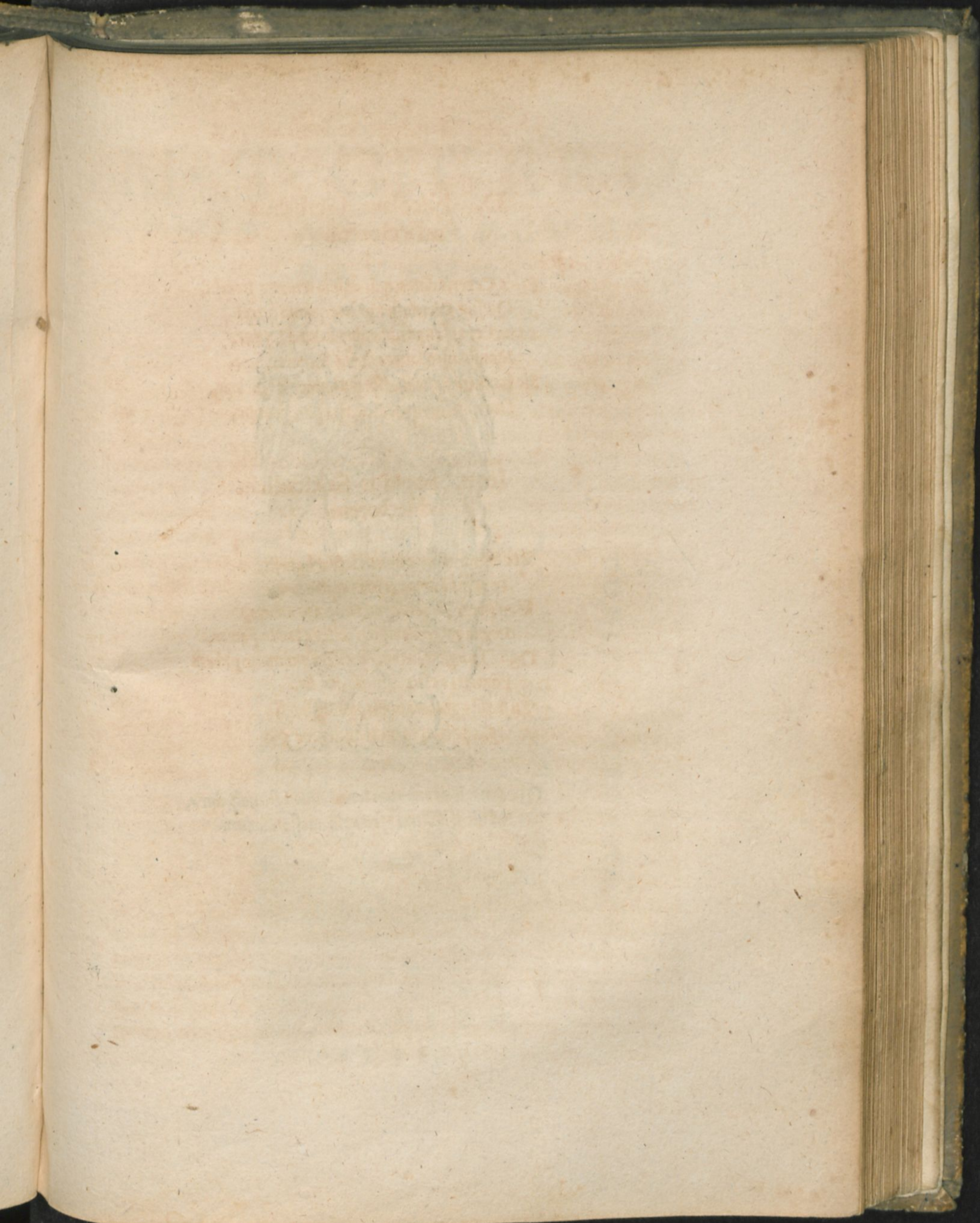
Prona est omnis ætas ab adolescentia in malum. Nihil enim incertius quam uita adolescentium. Ob hoc constituendum oportuit, ut si qui in Clero pueri, aut adolescentes existunt, omnes in uno Conclau atrij commorentur, ut lubricæ ætatis annos non in luxuria, sed in disciplinis ecclesiasticis agant: deputati probatissimo seniori: quem & magistrū doctrinæ, & testem uitæ habeant. Quod si aliqui ex his pupilli existant sacerdotali tutela foueant, ut & uita eorum à criminibus intacta sit, & res ab iniuria improborum. Qui autem his præceptis resultauerint monasterijs deputentur, ut uagantes animi & superbi, se uiori regula distringantur.

D. Nicolaus Gerbelius
ad lectorem.

Quis Cereris dotes, quis dulcia munera Bacchi,
Quisue Olei nosset gratia quanta foret?
Alma Ceres fruges, blandus ni uina Lyæus,
Monstrasset, latices docta Minerua suos.
Sic foret & ratio studiorum immersa tenebris,
Sturmius hanc medica ni reparasset ope,

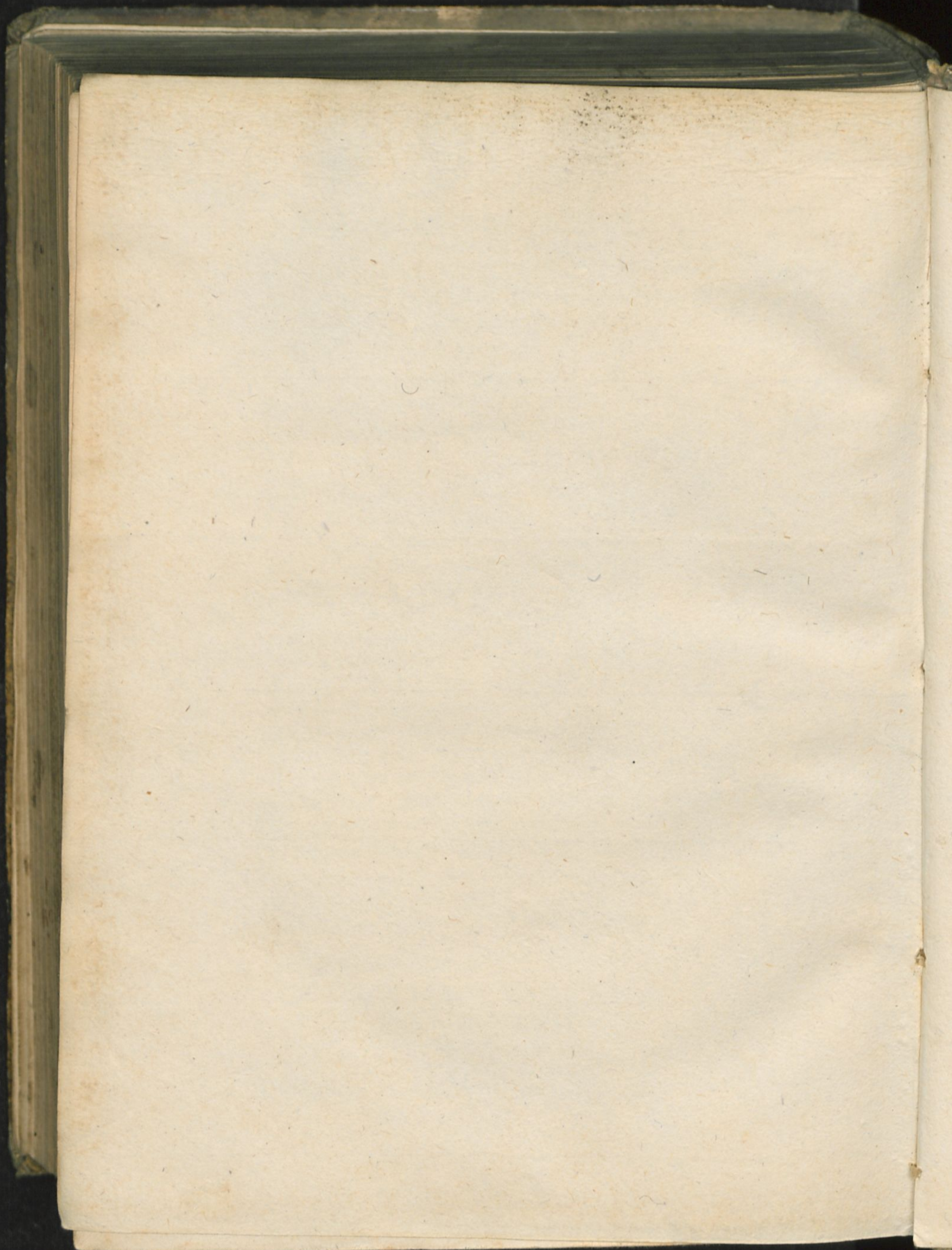
Ioan. Sapidus Selestadien.
ad lectorem.

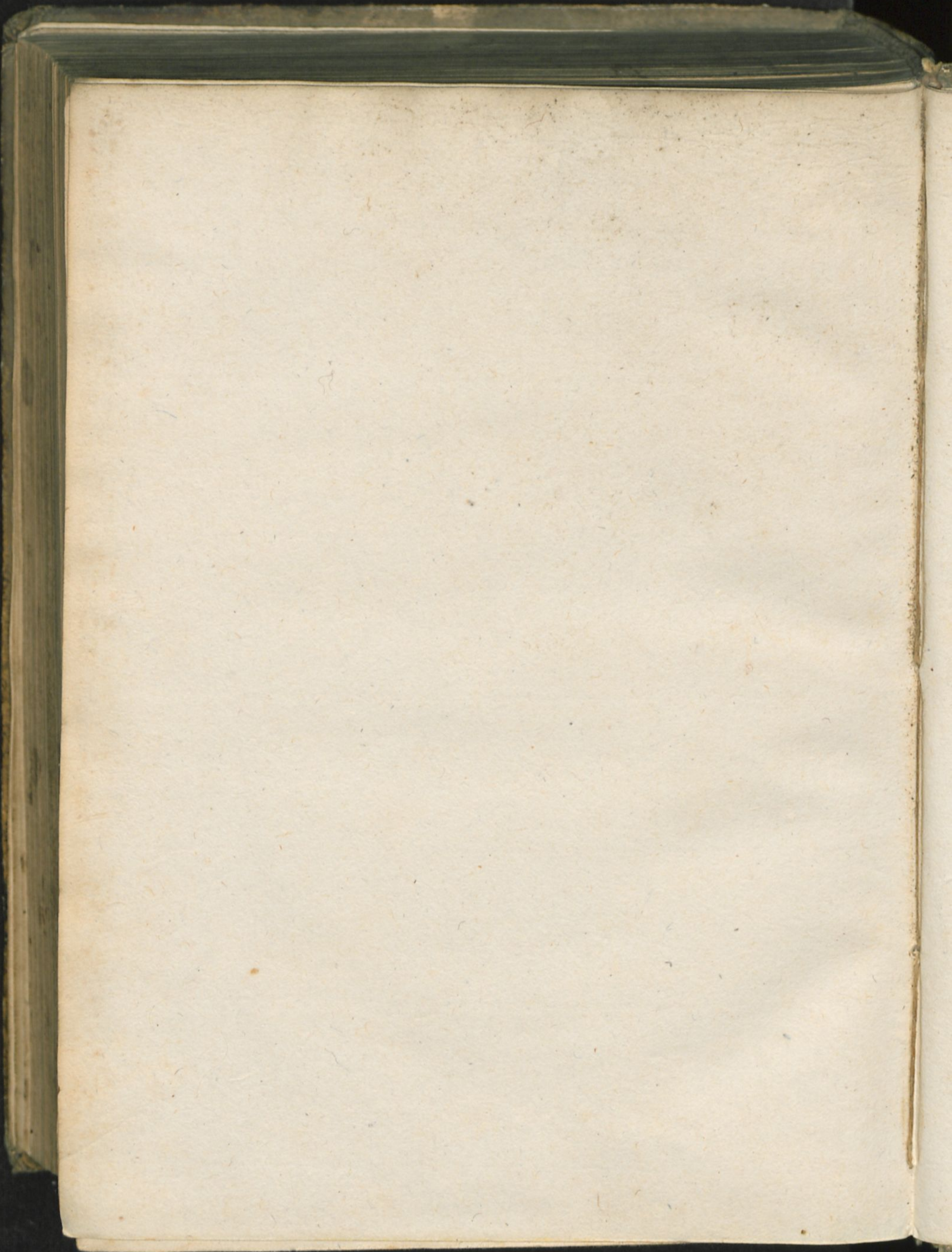
Si te tangit amor conatus lector honesti,
Et cupis humanas res sapienter agi:
Non potes Argentorati non totus amare,
Digna & conscriptos tollere laude patres,
Quod satagunt summo docilem molimine pubem
Formari rectis instituiq; modis.
Tu studijs gratare bonis, uotôq; fideli
Opta principio numina dextra pio.

*Quod manibus cubitum teneo, quod frænaq; dura,
Nil ultra licitum, sed uolo adesse modum.*

X 2196.502

Sb

7

DE

LVD

lo

Argentora
Ann

